

Omaisuuuden dokumentointi

- jyvaskyläläiset perukirjat arkistotieteen näkökulmasta

Jyväskylän yliopisto:

Historian ja etnologian laitos;
etnologian pro gradu – tutkielma.

Teija Mäkinen

2010

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Mäkinen Teija	
Työn nimi – Title Omaisuuuden dokumentointi – jyvaskyläläiset perukirjat arkistotieteen näkökulmasta	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro Gradu
Aika – Month and year 12 / 2010	Sivumäärä – Number of pages 93
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimus tarkastelee mitä tietoja luonnollisen henkilön omaisuudesta dokumentoidaan omaisuusluetteluihin. Perunkirjoitusta eli asiakirjojen luomista koskevaa tapahtumaa käsitellään tutkimuksessa prosessina ja selvitetään tähän prosessiin vaikuttavia tekijöitä. Perunkirjoitus on yhteiskunnan säätämien lakien ja säädösten mukaista toimintaa, jonka motiivina on laissa säädettyjen velvoitteiden täyttäminen. Tutkimus vertailee kolmen eri vuoden 1925, 1955 ja 1985 omaisuusluetteloita ja selvittää omaisuuden dokumentoinnissa vuosien myötä tapahtuneita muutoksia. Aineistona tutkimuksessa ovat Jyväskylän raastuvanoikeuteen talletetut perukirjat ja tutkimusvuosina voimassa olleet lait, laki Perintökaaresta ja Perintö- ja lahjaverolaki.</p> <p>Tutkimuksen teoreettinen viitekehys tulee arkistotieteestä, Frank Upwardin kehittämästä kontinuumimallista, jonka sisäkkäisten ulottuvuuksien ja akselien yhdistelmässä luodaan asiakirjahallinnan tehtäviä koordinoivia ja määritteleviä ominaisuuksia. Kontinuumimallin avulla voidaan asiakirjahallinnon suunnittelussa löytää millaisia asiakirjoja, järjestelmiä ja sääntöjä organisaatio tarvitsee asiakirjahallinnan tueksi sekä miten kauan asiakirjoja tulisi säilyttää. Kontinuumiteorian avulla luonnollisen henkilön omaisuutta koskevan omaisuusluettelon tuottaminen käsitellään prosessina. Henkilön omaisuutta koskeva dokumentti on laadittu perukirja. Se otetaan talteen asiakirjana ja tarkastetaan veroviranomaisten toimesta perintöveron maksamista varten. Perukirjojen organisointiin määräävät viranomaisen asiakirjoja koskeva lainsäädäntö ja osakkaiden oikeusturvan takaaminen. Pysyvästi säilyttämiseen yhteisenä kansallisena kulttuuriomaisuutena ohjaa yhteiskunta valtion lakien ja ohjeiden mukaan. Tutkimuksen tulosten valossa nähdään kuinka omaisuuden dokumentoinnissa on tapahtunut muutosta tutkimusvuosina. Perukirjojen sisältämän omaisuuden luonne ja arvottaminen ovat muuttuneet ja vaikuttavat lait ovat muuttuneet yksityiskohtaisemmiksi.</p>	
Asiasanat – Keywords Asiakirjahallinto, arkistot, raastuvanoikeudet, perunkirjoitus, perukirjat, kontinuumi, jatkumo	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimustehtävä	3
1.2	Tutkimusmenetelmät.....	7
2	Teoria ja käsitteiden määrittely.....	12
2.1	Asiakirja ja asiakirjahallinta	12
2.2	Kontinuumimalli	14
2.3	Dokumentointi.....	20
3	Käytetty aineisto ja aineiston ympäristöt.....	22
3.1	Perukirjat ja tutkimuskirjallisuus	22
3.2	Lainsäädäntö ja lainopillinen kirjallisuus	25
3.3	Arkistotiede ja teoriakirjallisuus.....	26
3.4	Aineiston synty-ympäristö Jyväskylän kaupunki.....	27
3.5	Arkistonmuodostaja Jyväskylän raastuvanoikeus.....	29
4	Tutkimukselliset lähtökohdat	31
4.1	Perunkirjoituksen kehitys.....	31
4.2	Perukirjojen käyttö tutkimuksissa lähdeaineistona	36
5	Omaisuuuden dokumentoinnin ohjaus	41
5.1	Laki Perintökaaresta	41
5.2	Perintö- ja lahjaverolaki	44
5.3	Muut ohjaavat ja valvovat lait.....	47
5.4	Perunkirjoituksia tekevät henkilöt	49
6	Omaisuuuden dokumentointi jyvaskyläläisissä perukirjoissa	51
6.1	Perukirjat vuodelta 1925.....	53
6.2	Perukirjat vuodelta 1955.....	60
6.3	Perukirjat vuodelta 1985.....	65
7	Yhteenveto ohjaavien lakien ja perukirjojen vertailusta.....	71
7.1	Todiste toiminnasta, perunkirjoitustoimituksen järjestäminen.....	71

7.2	Todiste tehtävästä, omaisuusluettelon laadinta	74
7.3	Todistus laatijasta, luovutus viranomaisille.....	75
8	Omaisuu den dokumentointi kontinuumissa	77
9	Lähteet.....	86

1 Johdanto

Yhteiskunta valvoo meitä kansalaisiaan elinkaaremme eri vaiheissa. Niin kauan kun ihmisille on kertynyt omaisuutta, on yhteiskunta halunnut sitä verotuksella valvoa, myös kuoleman tullessa kohdalle. Jokaisen Suomessa kuolleen luonnollisen henkilön kuoleman jälkeen on toimitettava perunkirjoitus. Perunkirjoitusta varten tulee laatia perukirja, omaisuusluettelo, johon luetteloidaan kuolinpesän omaisuus: varat ja velat. Perukirja toimitetaan verotoimistoon ja se toimii näin kuolinpesän veroilmoituksena. Perunkirjoitustoimitus tulee suorittaa kolmen kuukauden kuluessa kuolemasta. Perunkirjoituksen laiminlyönnistä voi seurata henkilökohtainen velkavastuu perilliselle, pesän osakkaalle, jos kuolinpesä on velkainen.

Työskennellessäni arkistonhoitajan tehtävissä verotoimistossa vuonna 2009, käsitteilin veroviranomaisen haltuun arkistoituja perukirjoja päivittäin. Kymmenen ja 20 vuottakin vanhoja perukirjoja tarvitaan yhä, kun niiden sisältämiä tietoja hyödynnetään uusia perukirjoja laadittaessa ja tehtäessä pesänosituksia. Myös kiinteistöjen lainhuutoihin saatetaan tarvita otteita vanhojen perukirjojen kiinteistötiedoista. Verotoimiston arkistossa me tavalliset kansalaiset ja meidän elämämme ovat pelkkä lista numeroita veroilmoituksessa, niputettuina mappeihin satojen ja tuhansien muiden mappien sekaan. Alkusysäyksen tälle tutkimukselleni antoi työn lomassa herännyt kysymys siitä, mitä meistä todellisuudessa jää jälkipolville jäljelle virallisiin asiakirjoihin.¹ Koska minulla oli työssäni

¹ Henkilöasiakirjoihin sovellettava syntymäpäiväotantamenetelmässä pysyvään säilytykseen otetaan vain niiden henkilöiden asiakirjat, jotka ovat syntyneet kunkin kuukauden 8., 18. tai 28. päivänä. Näin voidaan seurata yksittäisen henkilön elinkaarta alusta loppuun ja saada siitä tietoja useilta eri elämäniloilta. Lybeck 2006, 64.

päivittäin kosketusta perukirjoihin asiakirjallisena jälkeen henkilön elämästä, oli luonnollista lähteä tekemään tätä tutkimusta juuri perukirjoista ja keskittyä perukirjojen tarjoamaan vastaukseen.

Perukirjoja on perinteisesti käytetty etnologian ja historian tutkimuksessa lähdeaineistoina. Ne ovat tarjonneet tuloksia monille kulttuurin, talouden ja sosiaalishistorian tutkimuksille. Perukirjojen omaisuusluetteloista on tutkittu irtaimistoa ja vaatteita ja näin tehty päätelmiä esineellisen kulttuurin levinneisyydestä, eri yhteiskuntaryhmien ja alueiden varallisuuseroista sekä perhesuhteiden ja perhekäsitteen muutoksista.² Olin työssäni nähnyt perukirjoja aina 1920-luvulta tähän päivään ja huomannut niin eroavaisuuksia kuin yhtäläisyyksiä eri vuosikymmenten perukirjojen välillä. Haluan tällä työlläni tuoda esille nuo mahdolliset erot ja muutokset eri aikoina laadituista perukirjoista. Pohjan tutkimukselleni antaa arkistohallinnan maisteriopinnot, joten pyrin tässä tutkimuksessa opintojen antamin teoreettisin välinein löytämään myös samankaltaisuuden, joka eri vuosikymmenillä laadittuja omaisuusluetteloita yhdistää.

Teoreettisena viitekehyksenä dokumentointiin ja asiakirja-aineistoon toimii arkistotieteen puolelta australialaisen Frank Upwardin 1990-luvulla kehittämä kontinuumimalli. Asiakirjan elinkaaren kontinuumimalli (*records continuum model*) kuvaa yksinkertaistetulla tavalla asiakirjahallinnan moniulotteisia toimintaympäristöjä. Malli

² Markkanen 1988, 9-11.

käsitteellistä ja visualisoi asiakirjahallinnan jatkuvuutta ja kuvaa kattavasti asiakirjojen hallintaa myös käytännön näkökulmasta.³

Tämä tutkimus on monitieteellinen, koska sen tulee päteä sekä pääaineeni etnologian että maisteriohjelmani arkistohallinnan tutkimuksena. Pro gradu-tutkielman teen historian- ja etnologian laitokselle, mutta samalla tutkimukseni tulee täyttää vaatimukset ylempään arkistonhoitajan tutkinnon suorittamiseen.⁴ Tarkoituksena on tutkia etnologian alaan läheisesti liittyvää lähdeaineistoa, perukirjaa, arkistotieteen näkökulmasta. Tutkimuksen näkökulma tulee arkistotieteestä ja kohteena on valmis asiakirja-aineisto, jota tarkastellaan jälkenä. Tutkimuksen tulosten kautta selvitän omaisuuden dokumentointiprosessia ja sen tuloksena syntyneitä asiakirjoja.

1.1 Tutkimustehtävä

Suomen laki määrää perunkirjoituksen toimitettavaksi henkilön kuoleman jälkeen.⁵ Toimituksesta on laadittava asiakirja, omaisuusluettelo, joka selvittää kuolleen henkilön taloudellisen tilanteen kuoleman hetkellä. Tutkimuksessani tulen selvittämään luonnollisen henkilön omaisuutta koskevien tietojen dokumentointia kolmella eri ajanjaksolla. Tutkimusongelmani tutkimuksessa ovat:

1. Mitä tietoja luonnollisen henkilön omaisuudesta on dokumentoitu omaisuusluetteloihin?
2. Miten normit ovat ohjanneet omaisuuden dokumentointia?

³ T-AHAP Tieto- ja asiakirjahallinnan perusteet

⁴ Arkistolaitoksen päätöksellä (KA 1988/441/2007) Arkistohallinnan maisteriohjelma hyväksytään korvaamaan arkistolaitoksessa suoritettava ylempi arkistotutkinto.

⁵ Laki Perintökaaresta (40/1965) ja perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)

3. Millaisia muutoksia dokumentoinnissa ja normeissa on eri ajanjaksojen välillä nähtävissä?

Ensimmäinen tutkimusongelmani mukaisesti tulen tarkastelemaan perukirjojen sisällöstä irtaimen omaisuuden esittämistä ja arvottamista. Onko eri vuosien välillä nähtävillä selviä eroja siinä, millaista omaisuutta perukirjoihin on dokumentoitu? Eritelläänkö omaisuus perukirjaan yksiköittäin, ryhmittäin vai kokonaisuutena kalusto- tai irtainomaisuus mainintana? Oliko omaisuudelle annettu arvo yksittäin vai yhteissummana? Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole selvittää ja vertailla irtaimen ja kuolinpesien rahallista arvoa ja varallisuutta eri vuosina, en ota mukaan rahanarvon muutoksia tutkimusvuosieni välillä. Perukirjoihin dokumentoidun omaisuuden todellinen arvo muodostuisi kuitenkin kyseenalaiseksi. Omaisuudelle, kuten samoille esineille saatettiin merkitä joissain tapauksissa eri arvoja. Jos vainajan omaiset näyttivät jäävän taloudelliseen ahdinkoon, esineille merkittiin alhaisempi arvo kuin se todellisuudessa olisi ollut. Näin taattiin että kuolinpesä pysyi vähävaraisena ja viranomaisille menevät maksut pieninä.⁶ Haluan kuitenkin selvittää löytyykö eri tutkimusvuosilta tavaroita tai esineitä, jotka nostettaisiin perukirjoissa esiin muun irtaimen seasta. Esineiden määrittely voi olla hankalaa etsittäessä vastausta pelkästä esineestä. Esineiden merkitykset syntyvät kulttuurikokemuksen pohjalta ja ne täytyy liittää omaan käyttöympäristöönsä ja yhteisöönsä.⁷ Tässä tapauksessa arvo voi siis olla myös muuta kuin rahallinen arvo, kenties oman aikakauden kuvaaja.

⁶ Anttila 1974, 25.

⁷ Suojanen 2001, 216.

Toinen tutkimusongelmani käsittelee normeja, miten lait ovat ohjanneet perukirjan laadintaa eri vuosina? Kuinka lain sana on muuttunut tutkittavalla ajanjaksolla? Nykyisen lain mukaan perunkirjoitus tulee toimittaa kolmen kuukauden kuluessa henkilön kuoleman jälkeen, yhtenä tutkimuskysymyksenä onkin seurata tämän säännön noudattamista. Asiakirjaksi taas määritellään tieto, jonka tässä tapauksessa henkilö on tuottanut osana laillista velvoitettaan ja jota säilytetään todisteena veloitteen täyttämistä.⁸ Perukirjan saamiseksi lainvoimaiseksi sen tulee kiertää tarvittavissa viranomaisissa: veroviranomaisessa perintöveron laskemista varten; kaupunginrahatoimistossa köyhäinmaksua varten; lopuksi oikeusviranomaisen haltuun päätyäkseen pitkäaikaissäilytykseen Jyväskylän raastuvanoikeuden arkistoon. Seuraan perukirjojen merkinnöistä asiakirjan tätä kiertokulkua läpi eri viranomaisten.

Viimeisenä tutkimusongelmistani keskityn muutosprosessiin. Tutkimus on toteutettu tapaustutkimuksena, jossa selvitän ja vertaan toisiinsa omaisuuden dokumentoinnin tuloksena syntyneitä asiakirjoja eri vuosina. Millaisia samankaltaisuuksia tai eroja perukirjojen rakenteessa on havaittavissa eri vuosien välillä? Miten ovat muuttuneet ne tiedot, jotka vainajasta, hänen ammatistaan, perhesuhteista ja perillisistä ilmoitetaan? Löytyykö perukirjoista tietoa omaisuusluettelon tekemisprosessista ja perunkirjoituksen järjestämisestä? Tutkimukseeni käytän Jyväskylän raastuvanoikeuteen talletettuja perukirjoja, joita olen valinnut kolmelta eri vuodelta 30 vuoden välein, vuosilta 1925, 1955 ja

⁸ T-AHAP

1985. Ajanjaksona 30 vuotta ei ole pitkä aika mutta riittävän pitkä tuomaan esiin dokumentointitavoissa ja lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia.

Tutkimuksen päälähteinä ovat perukirjat Jyväskylän raastuvanoikeuden arkistosta ja perukirjojen laadintaa koskeva lainsäädäntö. Tutkimus keskittyy perukirjojen analyysiin. Valitsin tähän tutkimukseen tarkoituksella nuorempaa perukirja-aineistoa, josta ei ole etnologian eikä arkistoalan tutkimuksia aiemmin tehty. Perukirjat kuuluvat viranomaisen hallussa olevista asiakirjoista salassa pidettäviin, koska ne sisältävät tietoja henkilöiden kokonaisvarallisuudesta ja kuvastavat näin henkilön taloudellista asemaa. Raastuvanoikeuden arkiston perukirjoissa on 25 vuoden ja verohallinnon arkistojen perukirjoissa 50 vuoden käyttörajoitukset hankaloittamassa nuoremman aineiston tutkimuskäyttöä.⁹ Pohdinkin nuorempiin perukirjoihin tallennettavia tietoja sekä mahdollisen dokumentointimuutoksen vaikutuksia ja merkittävyyttä tulevaisuuden tutkimuksen kannalta.

Perukirjat liittyvät tänä päivänä hyvin voimakkaasti perintöverotukseen. Aika ajoin yhteiskunnalliseen keskusteluun nousee aiheeksi perintöverosta luopuminen ja koska perintövero koskettaa kaikkia kansalaisia, aihe on varsin herkullinen ja tunteita herättävä esimerkiksi vaaleihin valmistauduttaessa¹⁰. Vielä eivät kansanedustajiemme aloitteet

⁹ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), 6 luku 24§ ja 31§ ja Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta (1346/1999), 4 luku 24§.

¹⁰ Maija Perho linjaa Kokoomus vaaliohjelmassa, että perintövero on poistettava asteittain kokonaan. Ylen uutisissa 3.3.2007 [<http://yle.fi/vaalit/2007/id54792.html>], kts. myös Suvi Lindén [<http://www.suvilinden.com/eduskuntatyo/kirjoitukset/perintoveron-poisto.html>]

ole perintöveroa poistaneet¹¹, mutta voimmeko kysyä, laadittaisiinko perukirjoja enää perintöveron poiston jälkeen ja menettäisimmekö tällä tavoin tulevaisuudessa merkittävän lähdeaineiston tutkimukselta?

1.2 Tutkimusmenetelmät

Aineiston kohteen valintaa ja tietojen keräämistä ohjaa tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Se vaikuttaa siihen millaisilla käsitteillä ja menetelmillä tutkimusta on syytä tehdä ja se myös ohjaa kysymyksenasettelua.¹² Tämän tutkimuksen näkökulma etnologian alaan liittyvään lähdeaineistoon on arkistotieteellinen ja se suoritetaan laadullisena tapaustutkimuksena. Tutkimukseni käsittelee kuolinpesän omaisuuden dokumentointia eri vuosina – millaisia omaisuusluetteloita on laadittu? ja lainsäädäntöä – miten omaisuuden dokumentointia on säädelty? Tutkimuksen kohteena on omaisuuden dokumentoinnissa syntyneet asiakirjat ja niiden syntymiseen vaikuttanut lainsäädäntö. Lähempään tarkasteluun olen ottanut asiakirjoihin eri viranomaisissa tehdyt merkinnät, todisteena asiakirjojen todistusvoimaisuudesta eli evidenssistä. Ajallinen rajaus tulee tutkimukseen valituista vuosista, vanhin tutkimukseen valikoitunut perukirja oli laadittu vuonna 1923 ja nuorimmat vuonna 1985.

Laadullisessa tutkimuksessa syvennyttään pieneen määrään tapauksia, jotka pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti.¹³ Olennaista on että aineisto muodostaa yksittäisen tai pienestä joukosta toisiinsa

¹¹ mm. Neittaanmäki KK 365/2006 vp, Oinonen KK 176/2006 vp

¹² Davies 2008, 46.

¹³ Eskola & Suonranta 1998, 18.

suhteessa olevan kokonaisuuden.¹⁴ Valitsin asiakirja-aineistokseni Jyväskylän raastuvanoikeuden arkistoon talletettuja perukirjoja. Arkisto on toiminnallinen kokonaisuus, ja se tulee myös säilyttää omana kokonaisuutena sekoittamatta sitä toisten arkistonmuodostajien aineistoihin. Samalle arkistonmuodostajalle kertynyt aineisto muodostaa asiakirjallisen kokonaisuuden. Tämä ns. proveniensi- eli alkuperäperiaate muotoiltiin Ranskassa jo 1840-luvulla. Provenienssiperiaatteen merkitys on siinä, että se osaltaan varmistaa asiakirjojen todistusvoiman sekä auttaa asettamaan yksittäisen asiakirjan sisältämät tiedot laajempiin yhteyksiin.¹⁵

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuutensa tunnistamisesta. Tutkija voi ainakin yrittää tunnistaa omat ennako-oletuksensa ja arvostuksensa.¹⁶ Omat arkistotyössä syntyneet olettamukset voin ainakin mainita tämän tutkimuksen lähtökohdaksi. Davies'in mukaan tämä tutkijan henkilökohtainen refleksiivisyys ja sosiokulttuuriset olosuhteet vaikuttavat valittaviin tutkimusaineistoihin ja – aihepiireihin.¹⁷ Tutkimuksessani lähdän selvittämään ennako-oletukseni mukaisia eroja asiakirjoissa ja pohtimaan sitä mitkä syyt tähän omaisuuden dokumentoinnin muutokseen ovat vaikuttaneet. Omaisuuden luettelointiin vaikuttavat organisaation, tässä tapauksessa lainsäätäjän, ohjeistus omaisuuden dokumentoinnista ja laadittavista asiakirjoista.

¹⁴ Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185.

¹⁵ Lybeck 2006, 14.

¹⁶ Eskola & Suoranta 1998, 17.

¹⁷ Davies 2008, 5.

Tapaustutkimuksessa on tavoitteena tehdä näkyväksi tutkimusvaiheet, jolloin tutkimuksen lukijalle selviää, miten tutkimuksen johtopäätöksiin on päädytty ja voi tällä tavoin arvioida tutkimuksen luotettavuutta.¹⁸ Tutkimuksessa dokumentointia eri vuosina erittelemällä on tarkoituksena saavuttaa yleiskuva omaisuusluetteloihin talletetusta informaatiosta ja sen muutoksista. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on tuoda hajanaiseen aineistoon selkeyttä ja siten kasvattaa tutkittavan asian informaatioarvoa.¹⁹

Laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Ensin kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Tämän jälkeen karsitaan erillisiä havaintojen määrää etsimällä yhteinen piirre tai tekijä. Lähtökohdaksi tulee ajatus siitä, että aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä tai otoksia samasta ilmiöstä.²⁰ Perinteisessä antropologisessa tutkimuksessa laadullisella analyysillä pyritään muotoilemaan sääntöjä ja rakenteita, jotka pätevät koko aineistoon kulttuuriin yksilöt yhdistävänä kokonaisuutena. Pentti Renvall (1965) kutsuu tätä eri havainnot yhteen liittävää formulointia rakennekokonaisuuden muodostamiseksi.²¹

Perukirja asiakirjana koostuu kolmesta toisiinsa liittyvästä osasta. Perukirjan aloittaa johdanto-osa, johon merkitään perunkirjoituksen aikaa ja paikkaa, vainajaa ja uskottuja miehiä koskevat tiedot. Sen jälkeen

¹⁸ Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 186.

¹⁹ Eskola & Suoranta 1998, 138.

²⁰ Alasuutari 1999, 39–40.

²¹ Alasuutari 1999, 41 ja Renvall 1965, 335.

seuraa varsinainen varallisuusinformaatio. Kolmas osa perukirjoissa on pesänhoitajan ja uskottujen miesten vakuutukset siitä että kaikki on ilmoitettu oikein. Perukirjan luetettavuus perustuu tähän osaan.²² Tästä lähtökohdasta olen tässä tutkimuksessa jakanut omaisuuden dokumentoinnin rakenteellisesti kolmeen elementtiin, joilla kuvataan: *todistusta asiakirjan synnyttäneestä toiminnasta*, tässä tapauksessa asiakirjan syntyhetkeä perunkirjoitusta ja siihen liittyviä osatekijöitä; *todistusta asiakirjan tehtävästä*, perukirjan tehtävänä on toimia omaisuusluettelona perintöveron määräämistä varten; *todistusta asiakirjan laatijasta*, jolloin varmennetaan asiakirjan todistusvoimaisuus laatijoiden ja viranomaisten vakuutuksilla. Näihin eri asiakirjan kontekstiosioihin kohdistuvat lakien ja asetusten eri vaatimukset sekä tutkittavien perukirjojen analysointi.

Tutkimukseeni liittyvät käsitteet ja kontinuumiteorian käyn läpi luvussa 2. Luvussa 3 esittelen valitun aineiston ja aineiston synty-ympäristöt. Tutkimuksen lähtökohdat ovat perunkirjoituksen kehitys ja perukirjojen käyttö tutkimuksissa, jotka selvitän luvussa 4. Tämän jälkeen luvussa 5 käsittelen miten omaisuuden dokumentoinnin ohjaus vaikuttaa asiakirjahallinnassa, kuten perukirjojen laatimisessa, talteenotossa, organisoinnissa ja säilytyksessä. Luvut 6 ja 7 antavat vastaukset esittämiini tutkimusongelmiin. Luvussa 6 vastaan mitä tietoja luonnollisen henkilön omaisuudesta on dokumentoitu omaisuusluetteloihin ja millaisia muutoksia dokumentoinnissa on eri ajanjaksoina nähtävissä. Luvussa 7 taas vastaan miten normit ovat ohjanneet omaisuuden dokumentointia ja millaisia muutoksia normeissa

²² Aarnio & Kangas & Puroinen 2000, 102 ja Markkanen 1988, 55.

on eri ajanjaksojen välillä nähtävissä. Tutkimukseni lopettaa luku 8, jossa tulen sijoittamaan aineiston analyysini valitsemaani teoreettiseen viitekehykseen eli kontinuumiteoriaan.

2 Teoria ja käsitteiden määrittely

2.1 Asiakirja ja asiakirjahallinta

Asiakirjan käsitettä voidaan lähestyä monelta kannalta. Asiakirjoilla on kiinteä yhteys organisaation tai yksilön toimintaan. Niiden avulla suoritetaan toimenpiteitä ja saadaan aikaan oikeusvaikutuksia. Asiakirjoihin taltioidaan ja niillä välitetään tietoa. Viranomaisen voi käyttää varsinaisen ajan-kohtaisuutensa menettäneitä asiakirjoja uusien suunnitelmien ja toimenpiteiden tausta-aineistona. Hallinnon asiakirjoilla on tärkeä tehtävä julkisuusperiaatteen toteuttamisessa. Demokraattisessa yhteiskunnassa jokainen organisaatio on tavalla tai toisella vastuullinen joko sidosryhmälleen tai laajemmin koko yhteiskunnalle. Asiakirjat myös symbolisoivat, välittävät yhteiskunnan arvoja ja sisältävät kulttuurista merkitystä. Varsinaisen tehtävänsä ohella asiakirjat toimivat tieteellisen tutkimuksen, erityisesti historiantutkimuksen, lähdeaineistona. Asiakirjoilla voi myös olla itsenäistä esteettistä tai museaalista arvoa.²³

Asiakirjan käsite on asiakirjahallinnon ja arkistoalan käsitteistä kaikkein keskeisin. Sen määrittelystä käydään alan sisällä jatkuvaa väittelyä. Määrittelyissä painottuvat eri määrittelijätahojen näkökulmat ja tarpeet.²⁴ Kansainvälisen standardin (ISO RM 2001) mukaan asiakirjaksi määritetään tiedot, jotka organisaatio tai henkilö on tuottanut tai vastaanottanut osana laillisia velvoitteitaan tai hoitaessaan tehtäviään ja

²³ Lybeck 2006, 13.

²⁴ Valtonen 2005, 30–31.

joita säilytetään tietovarantona sekä todisteena velvoitteiden täyttämistä tai tehtävien hoitamisesta.²⁵

Suomessa lait määrittelevät asiakirjan, määritelmät löytyvät arkistolaista sekä asetuksesta viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta.²⁶ Kummassakin luonnehditaan asiakirjaa kirjalliseksi ja kuvalliseksi esitykseksi taikka sähköisellä tai muulla vastaavalla tavalla aikaansaaduksi tiettyä kohdetta tai asiaa koskevaksi viestiksi. Viranomaisen asiakirja on viranomaisen laatima tai sille toimitettu asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa.²⁷

Asiakirjan tunnusmerkkejä ovat: *kontekstuaalisuus*, jolloin asiakirjalla on erottamaton yhteys toimenpiteeseen ja tehtäväprosessiin, joka sen tuottaa; *kollektiivisuus*, jossa yksittäinen asiakirjatieto on osa tehtävän tuottamaa asiakirjakokonaisuutta; *historiallisuus* eli asiakirjojen elinkaari vaihtelee sen mukaan millainen käyttötarkoitus sekä juridinen, tutkimuksellinen tai kulttuurinen merkitys asiakirjalla on ollut; *evidenssi* eli todistusvoimaisuus, jolloin asiakirjat ovat toiminnan jälkeen todisteita, joiden avulla toiminnastaan vastuussa olevat yksilöt ja organisaatiot pystyvät sekä juridisesti että toiminnallisesti tekemään selkoa toiminnastaan ja velvoitteistaan.²⁸

²⁵ Valtonen 2005, 34.

²⁶ Arkistolaki (831/1994), 6§ ja Asetus viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta (1030/1999)

²⁷ T-AHAP

²⁸ Valtonen 2005, 32–33.

Asiakirjaan pitää voida uskoa virheettömänä todisteena toiminnasta, tehtävistä ja tosiasioista. Alkuperäisen asiakirjan tulee olla täydellinen ja muuttamaton ja sen laatija sekä laatimisajankohta on voitava todentaa. Asiakirja tulee olla käytettävissä paikallistamisella ja tulkittavissa. Asiakirjan konteksti kuvataan tiedoilla asiakirjan laatijasta, tehtävästä, syntyhetkestä.²⁹ Tässä tutkimuksessa asiakirjaksi käsitetään omaisuuden dokumentoinnista syntynyt omaisuusluettelo, joka muuttuu viranomaisen asiakirjaksi vastaanottaessa todisteena perunkirjoituksen toimittamisesta.

Asiakirjahallinta on asiakirjatiedon suunnitelmalliseen tuottamiseen, käsittelyyn ja säilyttämiseen kohdentuvaa toimintaa, jota toteutetaan sekä organisaatiokontekstissa että arkistoinstituutiossa. Asiakirjahallintaan kohdistuu toiminnallisia, teoreettisia, hallinnollisia ja lainsäädännöllisiä vaatimuksia.³⁰ Arkistolaki määrittelee arkistotoimen tehtäväksi varmistaa asiakirjojen käytettävyyden ja säilymisen, asiakirjoihin liittyvästä tietopalvelusta huolehtimisen, asiakirjojen säilytysarvon määrittämisen ja tarpeettomien asiakirjojen hävittämisen.³¹

2.2 Kontinuumimalli

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään menemään havaintojen taakse, tarkastelemaan niitä tietystä määritellystä näkökulmasta, teoreettisesta viitekehystä. Teoreettinen viitekehys määrää sen, millainen aineisto kannattaa kerätä ja millaista menetelmää sen analyysissä käyttää. Aineiston luonne voi myös asettaa rajat sille, millainen tutkimuksen

²⁹ T-AHAP

³⁰ Valtonen, 2005, 17.

³¹ Arkistolaki, 831/1993, 7 §, mom. 1.

teoreettinen viitekehys voi olla ja millaisia metodeja voi käyttää.³² Tutkimuksessani selvitän miten omaisuuden dokumentointia ja siitä syntyneitä asiakirjoja voidaan analysoida kontinuumiteorian avulla.

Kontinuumimalli (*records continuum model*) kehitettiin palvelemaan niiden tehtävien jatkumoa, jotka tallentavat, ylläpitävät, säilyttävät ja asettavat asiakirjat saataville todisteina yhteiskunnallisista ja organisatorisista toiminnoista yhteiskunnan, kulttuurin ja liiketoiminnan tarpeisiin.³³ Malli pohjaa näkemykseen, jossa asiakirjan funktio ja tehtävä muotoilevat sen juuri tietynlaiseksi dokumentiksi. Dokumentiksi, jonka ominaisuuksina on tietynasteinen toimintasidonnaisuus, todistusvoimaisuus ja konteksti. Kontinuumiajattelussa asiakirjalla on moniulotteinen elinkaari, jossa asiakirjaa hallitaan aina luomishetkestä asti kohti laajempaa tehtäväänsä organisaation ja yhteiskunnan muistina. Keskeiseksi tekijäksi kontinuumissa nousee asiakirjahallinnon ja arkistotoimen jatkumo, niiden saumaton yhteistyö.³⁴

Kontinuumiajattelun juuret ovat asiakirjan elinkaarimallissa. Yhdysvalloissa kehitetty asiakirjan elinkaari (*life cycle*) on ollut asiakirjahallinnon avainkäsite 1940-luvulta lähtien, joka on ollut perustana alan periaatteille, käytännöille, metodeille ja teorioille.³⁵ Elinkaari on sarja toimintoja, jotka muodostavat jonkin organismin elämänhistorian. Asiakirjahallinnossa elinkaarella viitataan yleisesti

³² Alasuutari 1999, 79–82.

³³ McKemmish 1997.

³⁴ Valtonen 2005, 86–87.

³⁵ Valtonen 2005, 38–39.

asiakirjan kehityksessä ilmeneviin uusiutuviin vaiheisiin, jotka voidaan kuvata joko tarkkoina tasoina tai jatkuvina sykleinä.³⁶

Yhdysvalloissa asiakirjahallinto ja arkistot ovat toisistaan eriytyneitä, aktiivi- ja passiivivaiheesta huolehtivat tahot nähdään irrallisina ja jopa vastakkaisina.³⁷ Asiakirjahallinto on siellä aktiivista, ajankohtaisista hallinnollisista, taloudellisista ja oikeudellisista asiakirjoista huolehtimista ja sille ovat tärkeitä nykyhetki ja tehokkuus. Arkistot puolestaan keskittyvät pitkään tai pysyvästi säilytettävien asiakirjojen säilyttämiseen ja ovat läheisesti sidoksissa tiedeyhteisöön ja tutkimukseen johtavina teemoina historia, kulttuuri ja menneisyys. Vaikka elinkaariajattelun vahvuutena on pidetty vastuiden selvää jakaantumista, aktiivi- ja passiivivaiheiden selvä roolijako hankaloittaa yhteistyötä ja estää näkemästä elinkaaren osasten liittymistä toisiinsa.³⁸

Suomessa asiakirjahallintoa ja arkistotoimea ei eroteta toisistaan täysin irrallisiksi toiminnoiksi. Täällä arkistolaitos jakaa asiakirjan elinkaaren kolmeen vaiheeseen. Aktiivivaiheessa asiakirjat ovat osana organisaation tehtävien hoitoa, passiivivaiheessa niiden käyttö on jo harventunut ja historiallisessa vaiheessa asiakirjat siirretään pysyvään säilytykseen päätearkistoon tai hävitetään tarpeettomina.³⁹

Australialainen Frank Upward kehitti kontinuumiajattelun Monashin yliopiston asiakirjahallinnon tutkimusryhmän kanssa, perustana käsitys asiakirjahallinnon ja arkistotoimen yhtenäisyydestä, moniarvoinen

³⁶ McKemmish 1997.

³⁷ Valtonen 2005, 38

³⁸ Henttonen 2004

³⁹ Valtonen 2005, 42–44.

käsitys tallennetusta informaatiosta sekä moniulotteinen näkemys asiakirjan elinvaiheista.⁴⁰ Kontinuumiajattelu muutti arkistotieteen näkökulmaa kohdentamalla huomion asiakirjoja tuottaviin toimintaprosesseihin eikä itseisarvoisesti pelkkiin asiakirjoihin.⁴¹ Arkiston vaatimukset otetaan huomioon jo elinkaaren aktiivivaiheessa, eikä vasta asiakirjan siirryttyä passiivivaiheeseen, niin kuin amerikkalaisessa elinkaari käytännössä on tapana. Pääkohdiltaan Upwardin kontinuumimallissa: asiakirjallisuuden ei nähdä olevan sidoksissa säilytysaikaan tai aineiston pysyvään arvoon; asiakirja, mukaan lukien paperiasiakirjat, ymmärretään enemmän loogiseksi kuin fyysiseksi kokonaisuudeksi; asiakirjahallinnon ja arkistotoimen integroimista tiiviisti toimintaprosesseihin pidetään tärkeänä; asiakirjojen elinkaarta ei jaeta selvärajaisiin vaiheisiin.⁴²

Kontinuumimalli jakautuu neljään sisäkkäiseen ulottuvuuteen (*dimension*), jotka kuvaavat asiakirjajärjestelmän tehtäväkenttiä ja asiakirjahallinnan ammattilaisten vastuualueita. Sen avulla voidaan analysoida kaikkia asiakirjajärjestelmiä niiden luonteesta riippumatta. Kontinuumimalli tarjoaa graafisen työkalun menneisyyden, nykyisyyden ja tulevien tapahtumien välisten suhteiden kehystämiseksi yhtenäiseksi jatkumoksi, kontinuumiksi.⁴³ Näin kontinuumin avulla voidaan hahmottaa asiakirjan koko elinkaari yhdeksi hallintakokonaisuudeksi.⁴⁴

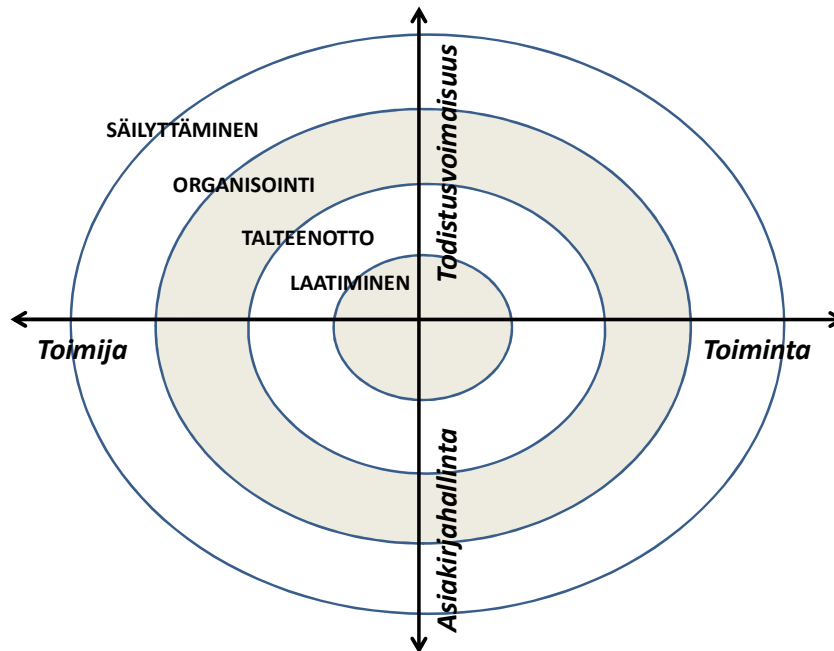
⁴⁰ Valtonen 2005, 86

⁴¹ Valtonen 2005, 94

⁴² Henttonen 2004.

⁴³ McKemmish 1997.

⁴⁴ Valtonen 2005, 102.

Kuva 1 Kontinuumimallin ulottuvuudet ja akselit. Teija Mäkinen 2010.

Mallin sisimmät ulottuvuudet ovat *laatiminen* ja *talteenottaminen*. Ne kuvaavat dokumenttien tuottamista, toiminnan jäljen luomista sekä dokumenttien talteen ottamista ja rekisteröimistä asiakirjaksi, siis jäljen tuottamista evidenssiksi. *Organisoinnin* ulottuvuus käsittää organisaatiotasolla organisaation omat arkistot sekä asiakirjahallinnan ohjaus- ja suunnittelutoiminnot ja –välineet sekä asiakirjahallinnan normiston. *Säilyttämisen* ulottuvuus kuvaa yhteiskunnan tasolla tapahtuvan asiakirjatiedon sosiaalisen säilytysverkoston luomisen, kollektiivisen asiakirjamuistin rakentamisen. Asiakirjat, joita tarvitaan yhteiskunnallisten vastuullisuuksien sekä muiden kollektiivisten ja kulttuuristen muistitoimintojen ylläpitämiseksi liitetään osaksi yhteiskunnallista säilytysjärjestelmää.⁴⁵

⁴⁵ Henttonen 2004 ja McKemish 1997.

Kontinuumimallin ulottuvuuksia pysty- ja vaakasuuntaan halkovat akselit kuvaavat asiakirjahallinnan keskeisiä muuttujia ja samalla arkistotieteen keskeisiä teemoja *asiakirjahallinta* järjestelmiä, asiakirjojen tuottajaa eli *toimijaa, todistusvoimaisuutta* sekä *toimintakontekstia*. Akselien avulla voidaan osoittaa mitä missäkin ulottuvuudessa samanaikaisesti tapahtuu.⁴⁶

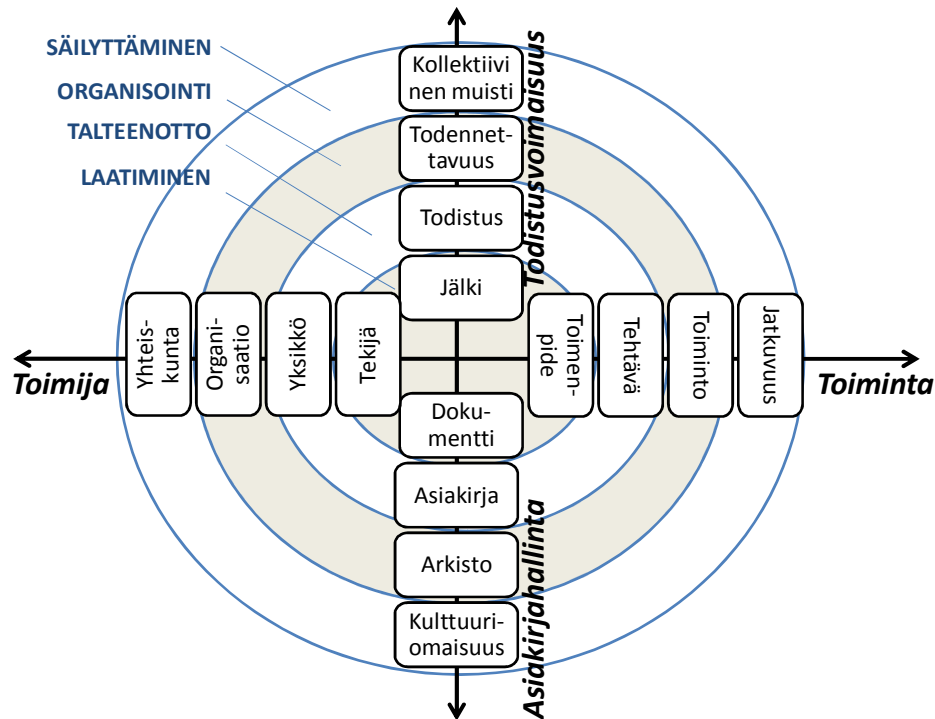
Akselien ja tehtäväulottuvuuksien yhdistelmä luo malliin kuusitoista asiakirjahallinnan tehtäviä määrittävää ja koordinoivaa ominaisuutta:

1. Asiakirjahallinta akselilla dokumentoidun tiedon koordinaatteja ovat sisäkehältä ulospäin *dokumentti, asiakirja, arkisto* ja *kulttuuriomaisuus*.
2. Toimija-akselilla asiakirjat liitetään organisaatioon, toimintavaltuuksiin ja vastuisiin. Koordinaateiksi tulevat *tekijä, yksikkö, organisaatio* ja *yhteiskunta*.
3. Todistusvoimaisuus akseli esittää asiakirjat *jälkenä* ja *todistuksena* toiminnasta, ne ovat *todennettavuuden* kautta osana organisaation ja yhteiskunnan *kollektiivista muistia*.
4. Toiminta-akselin ulottuvuudella *toimenpide, tehtävä, toiminto* ja *jatkuvuus* kuvaavat asiakirjojen merkitystä toiminnan dokumentoijana sekä yksittäisen toimijan että yhteiskunnan kannalta.⁴⁷

Seuraavassa kaaviossa koordinaatit nähdään sijoitettuna asiakirjajärjestelmän tehtäväulottuvuuksille ja asiakirjahallinnan muuttuja-akseleille.

⁴⁶ Valtonen 2005, 99.

⁴⁷ T-AHAP

Kuva 2 Kontinuumimalli. Teija Mäkinen 2010. Pohjana Frank Upwardin Kontinuumimalli, suomenkielinen toteutus Jaana Kilkki & Marjo Rita Valtonen & Pekka Henttonen 2007. Saatavissa T-AHAP [<http://www.info.uta.fi/kurssit/tahap/>].

2.3 Dokumentointi

Dokumentoinnilla ymmärretään tietojen tai tapahtumien tallentamista dokumenteiksi tai asiakirjoilla oikeaksi todistamista. Dokumentointi voi kohdistua itse toimintaan ja sen eri prosesseihin, toiminnan tuloksiin ja tuotteisiin, tietojärjestelmiin toiminnan toteuttamis- ja hallintavälineinä sekä näiden kaikkien tekijöiden keskinäisiin suhteisiin. Lainsäädäntö ja hallinnon normiohjeistus asettavat tietyntyyppisiä, myös asiakirjahallinnallisia, dokumentointivelvoitteita yhteiskunnan eri tahoille

julkishallinnossa ja yritysmaailmassa sekä yksityisille kansalaisilleen. Asiakirjalliseksi dokumentoinniksi voidaan eritellä neljä eri toimintoa:

1. Asiakirjan laatiminen
2. Asiakirjan synty- ja käyttöyhteyksiä osoittavan metadatan ja kuvailutietojen tuottaminen
3. Rekisteri- ja diaarimerkintöjen tekeminen
4. Arkistoasiakirjojen luettelointi, kuvailu ja erilaisten hakemistojen laatiminen

Tässä työssä käsittelen omaisuuden dokumentointia dokumentin laadinnan kautta ja käyn läpi myös asiakirjan synty- ja käyttöyhteyksiä sekä dokumentteihin tehtyjä rekisteröintimerkintöjä. Dokumentoinnin eri merkityksiin liittyy funktionaalisten erojen lisäksi myös asiakirjahallinnon ja arkistotoimen lähtökohtaisia teoreettisia eroja. Arkistollisen ja asiakirjahallinnollisen dokumentoinnin ero on siinä että perinteinen arkistollinen kuvailu kohdentuu asiakirjoihin, valmiisiin tuotteisiin ja asiakirjahallinnollinen dokumentointi puolestaan myös asiakirjoja tuottavaan toimintaan.⁴⁸

⁴⁸ Valtonen 2005, 70–71

3 Käytetty aineisto ja aineiston ympäristöt

Tutkimuksessani käytin ensisijaisena lähdeaineistona Jyväskylän raastuvanoikeuden arkiston perukirjoja ja perunkirjoitusta koskevia lakitekstejä. Täydentävänä lähteenä toimii kirjallisuus. Perukirjojen kohdalla olen tehnyt tietoisin rajauksin käyttämällä vain suomalaista tutkimuskirjallisuutta. Koska tutkimukseni käsittelee suomalaisen lainsäädännön vaikutuksia asiakirjoihin, olisi ulkomainen tutkimuskirjallisuus vaatinut mielestäni tutustumista myös kyseisen maan lainsäädäntöön. Tutkimuksessa lähdekritiikki jakautuu kahteen kysymysryhmään. Ensimmäisenä kysytään mikä asema ja tehtävä asiakirjalla on ollut oman aikansa elämässä, ja toiseksi kysytään miten asema ja tehtävä ovat vaikuttaneet asiakirjassa esiintyvien asioiden paikkansa pitävyyteen eli miten hyvin tiedot vastaavat todellisuutta.⁴⁹

3.1 Perukirjat ja tutkimuskirjallisuus

Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto on pysyvässä säilytyksessä Jyväskylän maakunta-arkistossa. Perukirjat on arkistoitu arkistoon päivämääräluokituksella raastuvanoikeuteen saapumisjärjestyksessä. Jyväskylän kaupungissa oli vuonna 1925 reilut 6380 asukasta. Vuoden 1925 raastuvanoikeuteen saapuneissa perukirjoissa osa vainajista oli kuollut 1923, osa 1924 ja osa 1925. Noina vuosina Jyväskylässä kuoli 77, 87 ja 73 ihmistä.⁵⁰ Raastuvanoikeuteen kirjattiin saapuneeksi vain 40 kappaletta perukirjoja. Vuonna 1955 Jyväskylän väkiluku oli kasvanut jo yli 33 462 asukkaaseen.⁵¹ Perukirjoja vuonna 1955 saapui oikeuteen 109

⁴⁹ Renvall 1965, 166.

⁵⁰ Tommila 1970, 248.

⁵¹ Kokko 2007, 289.

kpl, näiden joukossa oli kolmena eri vuonna kuolleita vainajia. Näiden vuosien aikana kaupungissa kuoli vuonna 1951 246 henkilöä, vuonna 1954 253 henkilöä ja vuonna 1955 242 henkilöä.⁵² Vuonna 1985 Jyväskylän väkiluku oli kaksinkertaistunut 64 912 asukkaaseen.⁵³ Perukirjoja jätettiin tutkimusvuonna 1985 550 kpl ja vainajat jakautuivat lähes puoliksi kahdelle kuolinvuodelle 1984 ja 1985. Kuolleita vuonna oli vuonna 1984 829 henkilöä ja vuonna 1985 868 henkilöä.⁵⁴

Kuolleiden määrään suhteutettuna perukirjoja jää siis jokaiselta vuodelta uupumaan vajaa puolet. Kaikista kuolleista ei perukirjaa ole tehty, esim. varhaisempina aikoina köyhimmistä ja todennäköisesti nuorena kuolleista sitä ei tehty.⁵⁵ Perunkirjoituksen viivästyminen ja perukirjojen satunnainen tallennus arkistoon saattaa aiheuttaa metodologisia ongelmia, jos aineistoa käytetään systemaattisesti. Tämä aikaviivästyminen on otettava huomioon otannan kannalta. Jos tutkija haluaa tutkimukseensa kaikki tietynä vuonna laaditut perukirjat, on otanta ulotettava kolmen, jopa viiden vuoden aikajaksolle. Tutkimukset varhaisemmista perukirjoista ovat esittäneet perukirja-aineistojen painottuva vain työikäiseen väestön osaan tai jopa hyvin ikääntyneeseen väestön osaan.⁵⁶ Tutkimuksen kohteena olevista 1900-luvun perukirjoista voisi selvittää, ovatko kaikki puuttuvat perukirjat lopulta päätyneet vuosien jälkeen oikeuden arkistoon tai millaisissa tilanteissa perukirja mahdollisesti jäi tekemättä. En kuitenkaan halunnut ottaa sivuraiteeksi

⁵² Tommila 1970, 249.

⁵³ Kokko 2007, 318.

⁵⁴ Tilastokeskus StatFin-tilastotietokanta

⁵⁵ Markkanen, Nygård & Rantatupa 1976, 64.

⁵⁶ Markkanen 1988, 46.

tähän tutkimukseen puuttuvien perukirjojen etsintää, vaikka asia olisi kyllä mielenkiintoinen tutkimusaihe.

Tutkimuksessani ei ollut tarkoituksenmukaista käydä läpi kaikkia aineistoksi valikoituneita perukirjoja, vaan rajasin perukirjojen määrän noin 20kpl/tutkimusvuosi. Tämä aineistomäärä antaa riittävän kuvan kyseisen vuoden omaisuuden dokumentointikäytännöistä ja tällä tavoin vastaukset tutkimuksessani hakemilleni kysymyksille. Jyväskylän raastuvanoikeudessa oli aineistoksi valittuina vuosina perukirjoissa käytössä juokseva numero aina vuoden alusta lähtien, joten jokainen tutkimusvuosi sisältää samoja järjestysnumeroita. Perukirjaan merkittiin juoksevan järjestysnumeron lisäksi saapumispäivä ja kuittaus rekisteröintimaksun suorittamisesta. Käytössä olleesta päivämääräperusteista järjestämisestä johtuen perukirjoista tulee otantaani läpileikkaus koko kyseisenä vuonna raastuvanoikeuteen saapuneista perukirjoista.

Jyväskylän raastuvanoikeuden arkistoon on talletettu vuodelta 1925 kaikkiaan 40 perukirjaa, näistä otin tutkimukseeni joka toisen, yhteensä 20 kpl. Vuodelta 1955 arkistoon on talletettu 109 perukirjaa, joiden joukosta valitsin tutkimukseeni joka viidennen, yhteensä 23 perukirjaa. Viimeisen tutkimusvuoden 1985 aikana raastuvanoikeus on arkistoinut kaikkiaan 550 perukirjaa ja aineistokseni valikoitui näistä joka 25. perukirja eli yhteensä 23 perukirjaa.

Erinomaisena tiedon alkulähteenä perukirjojen historiaan ja niiden käyttöön tutkimusten lähdeaineistona on ollut Erkki Markkasen teos

”Perukirjoista tutkimuslähteenä” (1988). Markkanen käsittelee teoksessaan monipuolisesti varhaisia suomalaisia perukirjoja, niiden sisältöä ja käyttöä lähdeaineistona, ensimmäisistä perinnönjakokirjoista lähtien 1800- ja 1900-lukujen vaihteen perukirjoihin saakka.

3.2 Lainsäädäntö ja lainopillinen kirjallisuus

Arkistot ja niihin muodostuva asiakirja-aineisto liittyvät kiinteästi yhteiskunnassa hallintoon, kansalaisten oikeusturvaan ja demokratian toteutumiseen. Tämän vuoksi asiakirja-aineiston syntymistä, säilyttämistä ja käyttöä ohjaa lainsäädäntö. Varsinainen arkistolainsäädäntö on kansainvälisesti suhteellisen nuori ilmiö, mutta erilaiset alemman asteiset normit ovat säädelleet asiakirjoja jo kauan. Tyypillistä juridiselle sääntelylle on se, että yhden arkistolain lisäksi asiakirjojen laadintaan vaikuttaa muitakin lakeja, jotka on välttämätöntä ottaa huomioon, erityisesti julkisuus- ja tietosuojalainsäädäntö sekä hallinnonalakohtaiset erityislait.⁵⁷

Lainsäädännön muutoksia varten käytin lähteinä laki- ja asetustekstejä kulloinkin tutkimusvuotena voimassa olleista laeista eli lakia Perintökaaresta ja Perintö- ja lahjaverolakia. Koska perukirjat liittyvät niin vahvasti verotukseen köyhäinveron ja nykyisin perintöveron maksamisen vuoksi, verotuksen historiasta luulisi löytyvän hyvää tutkimuskirjallisuutta pro gradu-työni pohjaksi. Valitettavasti itsenäisen Suomen verotuksen kokonaishistoria on vielä tekemättä. Jussi T. Lappalaisen (1999) mukaan siksi, että tehtäväkenttä yksinkertaisesti on liian laaja, säädöspohja on musertava ja ylivoimainen yksittäiselle

⁵⁷ Lybeck 2000, 25.

tutkijalle.⁵⁸ Joitakin yksittäisiä eri veroalojen tutkimuksia sekä oppaita löytyy jotka ovat johdattaneet tutkimuksen tekemistä minulle ennestään tuntemattomille luvuille, kuten oikeushistoriaan. Nykyinen perintö- ja testamenttilainsäädäntö tuntuu asiantuntijoillekin kovin vaikeaselkoiselta, joten en edes tavoittele tekeväni tällä työllä tyhjentävää perintöverotuksen ja perintölainsäädännön kirjallisuuskatsausta.⁵⁹

3.3 Arkistotiede ja teoriakirjallisuus

Arkistotiede on tieteenalana nuori ja tutkimusta on kaiken kaikkiaan tehty vasta vähän. Erityisiä arkistotieteellisiä tai asiakirjahallinnollisia tutkimusmetodeita ei ole olemassa. Soveltuvina metodeina käytetään mm. historian, etnografian ja yhteiskuntatieteen metodeita.⁶⁰ Tällä hetkellä arkistotieteen parissa työskentelee Suomessa muutamia tutkijoita. Suurin osa alan tutkimuksista on asiakirjahallinnan ja tutkijan uran alussa olevien opiskelijoiden gradu-tutkimuksia.⁶¹ Arkistotieteestä tärkeimmäksi lähteeksi nousee Marjo Rita Valtosen väitöskirjaa ”Tapaustutkimus poliisin esitutinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnan näkökulma” (2005). Valtosen tutkimus käsittelee toiminnan dokumentointia, dokumentoinnin tuloksena syntyviä asiakirjoja sekä dokumentoinnille asetettuja vaatimuksia. Pekka Henttonen valottaa selkeästi arkistotieteen peruskäsitteitä artikkelissaan ”Arkistotiede suomalaisessa kontekstissa – terminologisia ja käsitteellisiä

⁵⁸ Lappalainen 1999, 8.

⁵⁹ Norri 2005, 5.

⁶⁰ Valtonen, 2005, 106.

⁶¹ Henttonen, 2009

ongelmia: evidence, accountability, continuum ja capture”
Arkistoyhdistyksen julkaisusarjassa vuodelta 2004.

3.4 Aineiston synty-ympäristö Jyväskylän kaupunki

Tapaustutkimuksen kohde voidaan valita monella tavalla. Se voi olla mahdollisimman tyypillinen ja edustava. Toisaalta se voi olla myös jonkinlainen rajatapaus tai toistumaton ja poikkeuksellinen. Tapaustutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että yksittäinen tapaus mahdollisimman monipuolisesti luokiteltuna antaa aineksia yleistykseen.⁶² Jyväskylän valintaa kohdealueeksi puoltaa kaupungin voimakas kasvuvauhti asukasluvun suhteen 1900-luvulla, varsinkin toisen maailmansodan jälkeen. Jyväskylä onkin kuulunut 1960-luvulta lähtien maan kymmenen suurimman kaupungin joukkoon. Kaupungin kasvu perustui luonnolliseen väestönkasvuun niin kuin liiketoiminnan ja teollisuuden vilkastumisen aiheuttamaan muuttoliikkeeseen muualta Keski-Suomeen alueilta.⁶³

Valitsemalla tutkimusvuodet 1925, 1955 ja 1985, halusin välttää suurten taloudellisten tai yhteiskunnallisten muutosten mahdollisesti aiheuttamat poikkeavuudet tuloksissa, kuten talouden lama-ajat tai sotavuodet. Jyväskylä on tutkimuskohteena sopivan kokoinen kaupunki ja tutkimusvuosina kaupunkia kohtasi samantyyppiset kasvun vuosikymmenet, joita käyn lyhyesti läpi seuraavaksi. Tarkempi Jyväskylän kaupungin historian esittely tässä yhteydessä ei palvelisi tämän tutkimuksen tarkoitusta.

⁶² Eskola & Suonranta 1998, 65.

⁶³ Kokko 2007, 192.

Vahvan koulukaupungin leima oli kiinnittynyt Jyväskylään jo 1800-luvun loppupuolelta lähtien ja koulukaupunkina Jyväskylä jatkoi myös 1900-luvulla. 1920-luvulta lähtien kaupungissa alkoi tapahtua muutosta, kun työvään osuus väestöstä kasvoi teollistumisen myötä.⁶⁴ Jyväskylä selvisi myös säikähdyksellä kevään 1918 sisällissodasta, kaupungissa ei käyty taistelutoimia ja se säilyi voittajien valkoisten hallinnassa koko selkkauksen ajan. Toipuminen alkoi Jyväskylässä näiden syiden nojalla nopeasti ja vilkkaan rakentamisen ansiosta 1920-luvun puoliväliin mennessä kaupungissa ei juuri työttömiä ollut ennen kuin seuraavan vuosikymmenen alussa seurasi lamakausi.⁶⁵

Teollisuus jatkoi kasvuaan voimakkaasti Jyväskylässä sotien jälkeen kun sotakorvausteollisuus antoi tehtaille täystyöllisyyden. Aseteollisuuden muuttaminen menestyksekkäästi paperikoneiksi ja traktoreiksi 1950-luvulla kasvatti omalta osaltaan jyvaskyläläisten vaurastumista ja hyvinvointia.⁶⁶ Vaikka Jyväskylä säilyi yhä koulukaupunkina, vuonna 1950 yli puolet jyvaskyläläisistä sai toimeentulonsa teollisuuden parista. Väkilukua kasvattivat myös alueliitokset sekä sotien alta uudelleen asutettu luovutettujen alueiden siirtoväki.⁶⁷

Jyväskylässä vallitsi 1970-luvulta 1980-luvun loppuun voimakas investointien ja rakentamisen aika, jolla haluttiin vahvistaa kaupungin merkitystä maakunnan keskuksena ja valtakunnallisesti tärkeänä

⁶⁴ Tommila 1970, 295.

⁶⁵ Tommila 1970, 412.

⁶⁶ Tommila 1970, 619.

⁶⁷ Tommila 1970, 578.

yliopisto- ja koulutuskaupunkina.⁶⁸ Kokonaisuutena aineistoni luo siis mahdollisuuden seurata Jyväskylässä asuneiden elämää perukirjojen näkökulmasta kolmena eri vuotena pitkin muutosten 1900-lukua.

3.5 Arkistonmuodostaja Jyväskylän raastuvanoikeus

Arkistonmuodostaja on viranomainen, järjestö, yritys tai muu organisaatio tai yksityishenkilö, jonka toiminnan tuloksena arkisto syntyy. Arkiston asiakirjat muodostavat suhdeverkoston, jonka keskipisteenä on arkistonmuodostaja.⁶⁹ Arkistonmuodostajana Jyväskylän raastuvanoikeudella on pitkä historia ja oikeuslaitoksen uudistusten myötä arkisto on jo luovutettu ja hyvin saavutettavissa pysyvässä säilytyksessä Jyväskylän maakunta-arkistossa. Arkistot muodostuvat asiakirjoista, joiden identiteetti ja rajat määräytyvät arkistonmuodostajasta käsin.

Raastuvanoikeuksien kehittyminen lähti liikkeelle jo 1100-luvulla, kun kaupunkeihin alkoi yleistyä neuvosto eli raati, joka ylläpiti järjestystä ja jakeli tuomioita. Maakunta- ja kaupunkikohtaiset lait alkoivat hävitä 1300-luvun puolivälissä säädettyjen yleisvaltakunnallisten lakien myötä. Yleisenä maanlakina ja kaupunkilakina tunnetut lait säilyivät täydennettyinä aina vuoden 1734 lakiuudistukseen saakka. Tuomiovaltaa sen jälkeen kaupungeissa piti raadit ja maaseuduilla kihlakunnanoikeudet. Lainkäyttö ei ollut kuitenkaan raadin ainoa tehtävä. Raati ja sen johdossa pormestari hoitivat kaupungin hallinnon ja järjestivät edustuksen valtiopäiville. Raati ja pormestari nimitys

⁶⁸ Kokko 2007, 322.

⁶⁹ Lybeck 2006, 14.

poistuivat magistratus-nimityksen tieltä 1600-luvulla, näin siis sekä raati että maistraatti tarkoittavat samaa viranomaista, raastuvanoikeus hoiti tuomiot ja maistraatti hallintoviranomaisen tehtävät.⁷⁰

Ennen kaupungin perustamista Jyvässeutu kuului kolmeen eri tuomiokuntaan Sääksmäen-, Rautalammin- sekä Pohjanmaan itäiseen tuomiokuntaan.⁷¹ Vuonna 1837 edullisella markkinapaikalla hyvien maa- ja vesireittien risteyksessä sijainneesta Jyväskylän kappelin kirkonkylästä tehtiin kaupunki, johon tuli perustaa oma raastuvanoikeus. Jyväskylässä oli vähän asukkaita, alle kaksisataa, joten perustettu kaupunki ei muuttunut hetkessä kaupunkimaisemmaksi.⁷² Vasta kaupungin saavutettua todellinen elinkelpoisuutensa perustettiin oikea raastuvanoikeus sekä maistraatti vuonna 1862.⁷³ Raastuvanoikeus toimi vuoteen 1993 saakka, jolloin valtakunnallisen alioikeusuudistuksen yhteydessä kihlakunnanoikeudet ja raastuvanoikeudet yhtenäistettiin ja niistä tuli käräjäoikeuksia.⁷⁴ Oikeuslaitoksen suhde perukirjoihin päättyi, kun perukirjat määrättiin pysyvään säilytykseen vuodesta 1994 lähtien paikallisiin verotoimistojen arkistoihin.⁷⁵

⁷⁰ Kuusanmäki 1962, 5-7.

⁷¹ Kuusanmäki 1962, 12.

⁷² Kuusanmäki 1962, 13.

⁷³ Tommila 1972,147??....

⁷⁴ Oikeuslaitos www-sivut

⁷⁵ Maistraatin www-sivut

4 Tutkimukselliset lähtökohdat

4.1 Perunkirjoituksen kehitys

Omaisuuksien jakaantumista kuoleman jälkeen on säädelty niin kauan kun varallisuutta on kerääntynyt. Elinkeinorakenteen muuttuessa keräilytalouden ja paimentolaisuuden kautta maanviljelyyn nosti maa-alueiden merkitystä omistuksen kohteina. Ihmisten lukumääräinen lisääntyminen asetti rajoituksia maan käytölle ja näin maan omistamisesta tuli yhteiskunnallisen ja taloudellisen vallan lähde.⁷⁶ Aluksi oli määräyksiä, jotka pyrkivät säilyttämään maaomaisuuden sukujen hallussa. Toiseksi kuninkaan verotulojen takaaminen edellytti veronmaksajien määrän säilymisen mahdollisimman korkeana. Varhain annettiin kielto vähentää veronalaista maata, mikä oli alku perintölainsäädännön kehittymiselle.⁷⁷ Varsinaisia omaisuusluetteloita ei kuoleman jälkeen edellytetty kirjattavan, mutta omaisuuden perimysjärjestys ja lesken osa oli määritelty jo 1300-luvun puolivälin ensimmäisessä koko valtakuntaa koskevassa Maunu Eerikinpojan maanlaissa. Varhaiset omaisuusluettelot liittyivät rikkaiden, aateliston ja papiston, perillisten oikeuksien turvaamiseen omaisuuden ja omistussuhteiden jaossa.⁷⁸

Varhaisimmat Suomessa säilyneet omaisuusluettelot laadittiin 1400-luvulla. Sisällöltään ne ovat hyvin samankaltaisia kuin myöhemmät varsinaiset perukirjat, vaikka ne ovat syntyneet perinnönjakojen yhteydessä. Näissä varhaisimmissa perintösopimuksissa jaettiin

⁷⁶ Aarnio1991, 43.

⁷⁷ Aarnio 1991,55–56.

⁷⁸ Markkanen 1988, 13–16.

huomattavia maaomaisuuksia tai sovittiin tilojen jakautumisesta perillisten kesken. Yhteisiä ominaisuuksia myöhempien perukirjojen kanssa ovat uskottujen miesten luettelo ja tarkat ajoitukset koska asiakirja oli laadittu. Omaisuudesta mainitaan kiinteän omaisuuden lisäksi myös irtainta omaisuutta ja sopimuksen laatimisaika. Vanhin lainsäädäntö, joka koski omaisuuden siirtymistä ja sen jakoa, tähtäsi sukulaisuussuhteiden tuomien oikeuksien selvittämiseen ja rintaperillisten etujen turvaamiseen. Omaisuutta ei vielä tuolloin lakien mukaan luokiteltu irtaimeksi tai kiinteäksi.⁷⁹

Vaikka omaisuusluetteloita ryhdyttiin laatimaan rikkauksista, varsinaiset perukirjat syntyivät tarpeesta huolehtia kansakunnan köyhistä.⁸⁰ Maapolitiikka ja perinnönjakonormit olivat myötävaikuttamassa ns. tilattoman väestön syntymiseen. Aluksi tilaton liikaväki toi helpotusta työvoimapulaan, mutta vähitellen se johti väestön köyhtymisen ja köyhäinavustusjärjestelmän kehittymiseen.⁸¹ Jo maakuntalakien aikana viljakymmenyksistä ohjattiin tietty osa köyhien avustamiseen.⁸²

Köyhäinhoito ja kirkon hyväntekeväisyyslaitokset joutuivat valtion hoidettaviksi uskonpuhdistuksen jälkeen. 1600-luvulla keskitetty köyhäinhuolto synnytti hospitaaleja, johon siirrettiin kaikki työkyvyttömät ja parantumattomasti sairaat.⁸³ Köyhäinhoitojärjestelmää säättävää lainsäädäntöä muuteltiin kuitenkin useampaan kertaan 1600-luvulla. Kerjuuasetuksen myötä seurakunnat velvoitettiin rakentamaan

⁷⁹ Markkanen 1988, 12.

⁸⁰ Markkanen 1988, 13–16.

⁸¹ Aarnio 1991, 59 ja 64.

⁸² Louhivuori 1915, 10.

⁸³ Louhivuori 1915, 11–13.

joka pitäjään köyhäintupia vaivaisille. Köyhäintupien ylläpito oli rahakysymys ja köyhäinmaksua kerättiin mitä erilaisista tulolähteistä.⁸⁴ Maksuja ja veroja alkoi kerääntyä hyväosaisten tuloista maksettavaksi yhä enemmän, kunnes kruunu päätti myös ottaa osansa omaisuudesta. Vuoden 1698 köyhäinhoitoasetus määräsi maksettavaksi 1/8 prosenttia kuolinpesän yhteenlasketusta omaisuudesta köyhäinkassaan.⁸⁵

Kansalaisten köyhyyttä tai fyysistä kurjuutta ei pidetty yhteiskunnan sosiaalisena epäkohtana, vaan ne olivat tavallisia ilmiöitä. Vielä 1700-luvulla köyhäinhoito oli enimmäkseen vapaaehtoista, hallinnolliset toimet eivät tavoittaneet apua tarvitsevia ja avunanto oli paikallisten tapojen värittämää. Valtion osuus köyhäinhoidossa oli marginaalinen ja kirkon asema säilyi avustusten jakamisessa vahvana. Seurakunnat tarjosivat köyhille elatusta kirkkoherran alaisesta rahastosta eli vaivauskassasta. Rahastoon kertyi varoja vapaaehtoisista lahjoituksista, kolehdeista ja lakisääteisistä suorituksista kuten sakoista ja vaivaisprosentin osuudet perunkirjoituksista.⁸⁶

Vaivaisprosentti maksettiin rahana, joten tuli aiheelliseksi arvioida kuolinpesien omaisuuden arvo. Perunkirjoituksia ryhdyttiin pitämään 1600-luvun loppupuolella ja määräys perunkirjoituksen suorittamisesta sisällytettiin vuoden 1734 lakiin.⁸⁷

⁸⁴ Van Aerschot 1996, 40 ja Markkanen 1988, 16.

⁸⁵ Markkanen 1988, 17 ja Louhivuori 1915, 42.

⁸⁶ Van Aerschot 1996, 43–45.

⁸⁷ Markkanen 1988, 17

Vuoden 1734 Perintökaaren⁸⁸ yhdeksännen luvun mukaan perunkirjoituksessa tuli huolehtia:

”Omaisuden laillisesta ylöskirjoittamisesta / sen cuollen jälkeen..”

Leski ja muut omaiset olivat perunkirjoituksessa velvoitettuja ilmoittamaan kuolinpesän varallisuuden määrän ja mahdolliset velat:

..wilpittömästi ilmoittaman ja tynni ylöskirjoitetta andaman caiken omaisuuden, sekä irtaimen että kirjain, sencaldaisna, cuin se cuoleman hetkellä oli, caickein raamattuun ja kirjain, saatawain ja maxettawain welkain cansa..”

Perunkirjoituksen toimitusajasta annettiin oma määräys, samoin asiakirjan luovuttamisesta eteenpäin viranomaisille:

”..Ylöskirjoittamista ei pidä edemmä ylöslykättämän, cuin caickein wijmeisexi colmen cuucaudenpäähän cuoleman jälkeen..”

Maaseudulla omaisuuden arvioijiksi kutsuttiin vieraat miehet, kaupungeissa pormestarin ja raadin nimittämät rehelliset miehet. Kaikkien tuli vahvistaa ilmoitus suullisella valalla tai omalla

⁸⁸ Ruotzin Waldacunnan Laki 1734, Perindö Caari, IX. Lucu.

allekirjoituksellaan. Lain määräykset olivat ehdottomat, laiminlyönnistä oli uhkana jopa rangaistus.⁸⁹

Laki ei määrännyt mitenkään perukirjan muotoa, mutta ilmeisesti tuomareiden ohjeet muokkasivat perukirjoihin varsin pian vakiintuneen muodon 1700-luvulta alkaen ja sitten uskotut miehet käyttivät samanlaisena ympäri maata. Varsinainen mallikaava vakiintui vasta 1900-luvun alussa. Varhaisen mallin mukaan perukirjaan merkittiin perunkirjoituksen tekopäivä, sen laatija ja uskotut miehet; vainajan nimi ja kuolinaika; perilliset ja mahdollisten alaikäisten holhoajat. Asiakirjaan sisällytettiin myös kehotus leskelle ilmoittamaan omaisuus sellaisena kuin se oli ollut kuoleman hetkellä.⁹⁰

Omaisuuksien luetteleminen aloitettiin kiinteän omaisuuden merkitsemisellä. Käteinen raha, jos sitä oli, ilmoitettiin kiinteän omaisuuden jälkeen, jonka jälkeen tuli kulta-, hopea-, kupari- ja rautaesineet. Huonekalut ja talouksesineet lueteltiin yksityiskohtaisen tarkasti. Velkakirjojen perusteella merkittiin tarkasti velat ja saatavat, jos saamisesta ei ollut kirjallista varmuutta, se merkittiin epävarmaksi. Kuolinpesän loppusummasta sai vähentää myös sairaalamaksuja. Pesäluettelo päättyi kirjaajan eli toimitusmiehen palkkioon, uskottujen miesten osuuteen ja köyhäinprosenttimerkintään. Lain mukaisesti perukirjat allekirjoitettiin ja vaivaskassan hoitajan kuittaus merkittiin laissa määrättyjen maksujen hoidon merkiksi.⁹¹

⁸⁹ Ruotzin Waldacunnan Laki 1984, Perindö Caari, IX. Lucu.

⁹⁰ Markkanen 1988, 40

⁹¹ Markkanen 1988, 42–52.

Lain määräys perunkirjoituksen pitämiseksi levisi ympäri maata oikeuslaitoksen välityksellä ja arkistoihin alkoi kerääntyä lisääntyvässä määrin perukirjoja. Perukirjojen tallentaminen arkistoihin sisältyi lakiin, kaupungeissa perukirjat toimitettiin raastuvanoikeuksien arkistoihin ja maaseudulla tuomiokuntien arkistoihin. Tämän lisäksi perukirjoja löytyy seurakuntien arkistoista, sillä lesken piti uudelleen avioituessaan esittää perinnönjakoselvitys omaisuudestaan. Perukirjojen yleensä kaksoiskappaleita voi löytyä myös yksittäisiä kappaleita eri viranomaisten arkistoista, kuten perintöverolautakunnan arkistoista tai yksityisarkistoista.⁹²

Oikeustoimen kehittyessä perintökaareen on tehty lisäyksiä ja asetuksia mutta muuten vuoden 1734 lain perunkirjoitusta koskevat määräykset ovat säilyneet tähän päivään lähtökohdiltaan muuttumattomina.⁹³ Vuoden 1734 laki on edelleen tuorein yhtenäinen lakikirjamme, vaikka kokonaisuutena vain pieniä osia on siitä edelleen voimassa.⁹⁴

4.2 Perukirjojen käyttö tutkimuksissa lähdeaineistona

Varsinaisia perukirjoja on Suomessa säilynyt aina 1600-luvulta lähtien.⁹⁵ 1600-luvun lopulta vakiintui käyttöön nimitys pesäluettelo, ”bouppteckning”, johon vieraat/uskotut miehet merkitsivät kuolinpesän tavarat ja niiden arvon. Tutkimuksessa vakiintuneina termeinä ovat perunkirjoitus ja perukirja. Perunkirjoituksella tarkoitetaan itse

⁹² Markkanen 1988, 33.

⁹³ Markkanen 1988, 25.

⁹⁴ Ylikangas 1984, 233.

⁹⁵ Renvall 1947, 217.

omaisuuden arviointitoimitusta ja perunkirjalla toimituksesta syntynyttä asiakirjaa.⁹⁶

Maailmalla perukirjoja on käytetty tutkimuksen lähdeaineistona jo yli sadan vuoden ajan. Vilkkainta perukirjatutkimuksen aikaa olivat 1930- ja 1970-luvut, mutta ensimmäinen perukirjatutkimuksia käsittelevä bibliografia ilmestyi jo vuonna 1892. Perukirjatutkimukset voidaan tyypitellä sisällön perustella neljään ryhmään. Kansatieteen ja kulttuurihistorian tutkimuksissa pääpaino on ollut esineellisessä kulttuurissa. Ihmisten jokapäiväistä elämää on tutkittu perukirjojen irtaimisto- ja vaateluelteloiden ja niissä ilmenevien muutosten perusteella. Perukirjoista ilmenevät perhesuhteet ja muutokset sosiaalisissa rakenteissa ovat olleet sosiaalhistorian tutkimuksen aiheina. Taloushistorian tutkimuksissa on käytetty lähteinä perukirjojen tietoja eri yhteiskuntaryhmien ja alueiden varallisuus- ja elintasoeroista sekä näiden muutoksista. Työkalu-, kauppa- ja kauppavarastomerkinnät ovat lisänneet tietoja taloudellisesta toimeliaisuudesta. Maataloushistoria on tutkinut perukirjoista maankäyttöä ja satovaihteluita sekä maatalouteen liittyvien innovaatioiden, koneiden, välineistön kehitystä ja niiden leviämistä.⁹⁷

Perukirjojen käyttö Suomessa tutkimuksen lähdeaineistona voidaan sanoa alkaneen J.R. Aspelinin vuonna 1915 julkaisemasta artikkelista. Kansatieteen ja historian tutkijoilta ilmestyi tämän jälkeen tutkimuksia, joissa esiteltiin yksittäisiä erikoisuuksia perukirja-aineistosta, näissä 1900-luvun alun tutkimuksissa perukirjoja lähestyttiin

⁹⁶ Markkanen 1988, 17

⁹⁷ Markkanen 1988, 9-11, ja Jokipii 1985, 133-135.

kulttuurihistoriallisista näkökulmista. Vähitellen perukirjatutkimukset siirtyivät kuvaamaan irtainta omaisuutta ja rahaomaisuutta, erityisesti tutkimuksissa oltiin kiinnostuneita kansan sivistystason mittareista eli kirjoista.⁹⁸

Ensimmäisen perukirjoihin perustuvan väitöskirjan laati Saini Laurikkala kulttuurihistorian näkökulmasta. Vuonna 1947 valmistunut työ koski ”Varsinais-Suomen talonpoikain asumuksia ja kotitalousvälineitä 1700-luvulla”. Viime vuosisadan puolenvälin jälkeen perukirjojen monipuolisempi käyttö lähdeaineistona lisääntyi. Niistä tutkittiin innovaatioiden leviämistä ja varallisuuden muutoksia eri väestöryhmien välillä. Perukirjoja on hyödynnetty aineistona tutkimuksissa monella tavalla ja ne soveltuvat erinomaisesti monitieteelliseen kysymyksenasettelun lähteeksi.⁹⁹ Koska varhaisia omaisuusluetteloita tehtiin harvoin, on vanhin perukirja-aineisto melko katkonaista. Mutta täydentävänä lähteenä katkonainenkin aineisto antaa täydentävän kuvan tutkitusta aikakaudesta.¹⁰⁰ Lainsäädännön selkiytyttyä 1700-luvulla, alkavat perukirjat muodostaa jo yhtenäisempiä kokonaisuuksia.¹⁰¹

Tutkimuksista erityisesti mainittava on Riitta Pylkkäsen vuonna 1952 ilmestynyt ”Renessanssin puku Suomessa 1550–1620”, jossa hän uraauurtavalla tavalla käytti perukirja-aineistoa lähdemateriaalinaan säätyläisten kankaita ja vaateista selvittäessään.¹⁰² Liisa Salminen-Anttila käytti omassa taidehistorian tutkimuksessaan ”Keski-suomalaiset

⁹⁸ Markkanen 1988, 72–75.

⁹⁹ Markkanen 1988, 72–75 ja 86.

¹⁰⁰ Markkanen 1988, 16.

¹⁰¹ Markkanen 1988, 21.

¹⁰² Pylkkänen 1952.

huonekalut 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun alkuun” uudella tavalla perukirjoista laskettuja tilastoja visuaalisten materiaalin levinneisyyskarttojen rinnalla.¹⁰³ Tutkimuksessa perukirjoja on käytetty paitsi lähteenä, mutta ne soveltuvat mainiosti myös täydentäväksi lähteeksi.¹⁰⁴ Perukirjojen avulla laadittuja muodin levinneisyyskarttoja hyödynsivät Ildikó Lehtinen ja Pirkko Sihvo Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmia esittelevässä ”Rahwaan puku” teoksessaan. He käyttivät tuomio- ja perukirjoja täydentävinä lähteinä kansanpukujen kankaiden, käytettyjen värien ja asusteiden esiintymisalueita tutkiessaan.¹⁰⁵ Veikko Anttilan teos ”Talonpojasta tuottajaksi” taas kertoo talonpoikaisen Suomen maatalouden murroksesta 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuvuosikymmeniin. Anttila käytti tutkimuksessaan paikkakuntakohtaiseen syvätutkimukseen perukirjoista saatuja tietoja maatalousvälineiden esiintymisistä.¹⁰⁶

Perukirjoja laatineiden henkilöiden valinnalla on ollut myös tutkimuksellista merkitystä. Saini Laurikkalan laatimasta selvityksestä 1700-luvun varsinaissuomalaisista perukirjojen laatijoista, huomataan pesän varallisuuden ja omaisuutta arvioimaan kutsutun uskotun miehen välillä selvä yhteys. Kun varakkaampien talonpoikien ja säätyläisten perunkirjoituksia laativat nimismiehet ja lakimiehet, riitti vähäisemmän omaisuuden kirjaajaksi kirjoitustaitoinen naapuri.¹⁰⁷ Valinta tuo esiin arviointitilaisuuden vaikutukset kun tutkitaan asiakirjan todistusvoimaisuutta. Veikko Anttila (1974) muistuttaa, että perukirjojen

¹⁰³ Salminen-Anttila 1986.

¹⁰⁴ Markkanen 1988, 9.

¹⁰⁵ Lehtinen & Sihvo 2005.

¹⁰⁶ Anttila 1974.

¹⁰⁷ Laurikkala 1951, 280–284.

usein lakoniset sanonnat saattavat aiheuttaa ongelmia perukirjojen käyttöä tutkimuksissa lähdemateriaalina. Perukirjoissa oli usein samoja laatijoita, joiden omaisuuden dokumentointitapa ja esinetyypittelyt saattoivat pysyä samoina vuodesta toiseen.¹⁰⁸ Laurikkalan tutkimuksessa nähdään kirjoitustaidon lisääntyminen perukirjojen laatijajoukon monipuolistumisessa. Tuomareiden ja lakimiehien käyttö perunkirjoituksissa vähitellen vähenee ja nimismiesten ja paikallisten kirjoitusmiesten osuus kasvaa.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Anttila 1974, 24.

¹⁰⁹ Laurikkala 1951, 284.

5 Omaisuuden dokumentoinnin ohjaus

Omaisuuden dokumentointiin määräsi laki Perintökaaresta jo vuodesta 1734 lähtien. Perunkirjoituksiin vaikutti aina kyseessä olevana vuonna voimassa olleet lait ja asetukset. Tutkimuksessani selvitän mitä velvoitteita ja ohjeita lait antoivat *perunkirjoitustoimituksen järjestämisestä* (todistus toiminnasta), *omaisuusluettelon laatimisesta* (todistus tehtävästä), *asiakirjan luovuttamisesta viranomaisille* (todistus laatijasta).

Kontinuumimallin kautta nähdään kuinka omaisuuden dokumentoinnin ohjaus vaikuttaa asiakirjahallinnassa kaikilla tehtävälottuvuuksilla, niin laadinnan, talteenoton, organisoinnin kuin säilyttämisen ulottuvuuksilla. Perukirjan laadintaan ja perunkirjoituksen toimittamisen vaikuttivat tutkimusvuosina Laki Perintökaaresta ja Perintö- ja lahjaverolaki, osittain samoihin asioihin ja osittain eri kohtiin. Asiakirjojen vastaanottaminen ja tallentaminen viranomaisen haltuun sisältyivät myös lakeihin. Perunkirjojen säilyttämiseen kulttuuriomaisuutena vaikuttivat omat lait. Perukirjoja kirjoittivat uskotut miehet, mutta mistään laista ei suoraan ilmene kuka oli sopiva uskotuksi mieheksi. Se millainen heidän taustansa ja koulutuksensa oli perukirjan tekoon, on osaltaan ollut vaikuttamassa perukirjojen muotoon.

5.1 Laki Perintökaaresta

Tutkimukseni aineistosta ensimmäinen perukirja oli laadittu vuonna 1923, jolloin noudatettiin vuoden 1734 lakia Perintökaaresta ja sen suomennoksia, joiden sanamuotoja oli paranneltu 1800-luvulla

useampaan kertaan. Lakia paranneltiin vuonna 1911, jolloin eduskunnan esityksestä keisari antoi asetuksen Perintökaaren 9 luvun pykälien 1, 2, 4, 5 ja 7 muuttamisesta. Asetuksen sanamuodot olivat voimassa aineistoni ensimmäisen perukirjan laatimisvuonna vuonna 1923. Vuoden 1955 perunkirjoituksia laadittaessa perintölainsäädäntö oli säilynyt ennallaan. Laki Perintökaaresta uudistui seuraavan kerran vuonna 1965, ja oli siten vaikuttamassa aineistoni viimeisen tutkimusvuoden 1985 perunkirjoituksissa. Perintökaari vaikutti perunkirjoitustapahtumaan, omaisuusluettelon laadintaan ja luovuttamiseen viranomaisille.

Perunkirjoituksen järjestäminen määrätään tapahtuvaksi Asetuksessa Perintökaaresta vuodelta 1911 9 luvussa. Ensimmäinen pykälä vaatii eloon jäänyttä miestä tai vaimoa, kuoleman tapahtuessa, antamaan oikein ilmi kaiken pesän omaisuuden sekä kirjoituttamaan ja arvioituttamaan kutsumillaan uskotuilla miehillä tarkasti sekä irtaimen että kiinteän, sellaisena kuin se kuoleman hetkellä oli.¹¹⁰ Laki ottaa kantaa perunkirjoituksen toimitusaikaan, sitä ei pidä viivyttää päälle kolmen kuukauden kuoleman jälkeen. Uusia varoja ilmaannuttua tulee uusi perunkirjoitus järjestää tästä kuukauden kuluessa. Tuomarin tulee määrätä perunkirjoitukselle lisäaika, jos pesä on laeva tai sellainen ettei sitä heti tai määräajan kuluessa käy kirjoittaminen.¹¹¹

Vuonna 1985 perunkirjan sisältöön vaikutti yksityiskohtaisemmin viimeisin laki Perintökaaresta vuodelta 1965. Perukirjaan tuli tehdä merkinnät perunkirjoitustoimituksen ajasta ja paikasta sekä maininta toimituksen ilmoitusvelvollisuudesta osakkaille. Perunkirjoitus tuli

¹¹⁰Asetuskokoelma 1912, Asetus Perintökaaresta 1911, 9 luku 1§.

¹¹¹ Asetuskokoelma 1912, Asetus Perintökaaresta 1911, 9 luku, 2 ja 3§.

järjestää milloin se ilman sanottavaa hankaluutta aiheuttamatta voi tapahtua ja perukirjasta tulee käydä ilmi ketkä ovat olleet toimituksessa saapuvilla. Jos joku ei ollut saapunut oli ilmoitettava miten ja milloin hänelle tieto toimituksesta oli annettu. Perukirjassa oli ilmoitettava vainajan täydellinen nimi, ammatti ja kotipaikka sekä syntymä ja kuolinpäivä, osakkaiden nimet ja kotipaikat, perillisten kohdalla myös miten he olivat vainajalle sukua. Liitteeksi tuli ottaa testamentti, avioehtosopimus, kirkonkirjan tai vastaavan rekisterin ote, josta selviää vainajan puoliso ja perilliset.¹¹²

Omaisuusluettelo laadittaessa vuonna 1923 uskotut miehet arvioivat pesän kaiken irtaimen ja kiinteän, joka kuoleman hetkellä vainajalla oli.¹¹³ Viimeisenä tutkimusvuotena 1985 vaikutti vuoden 1965 Perintökaari siten, että varat ja velat oli ilmoitettava myös puolisolta, jos sellainen sattui olemaan. Jos jommalla kummalla oli sellaista omaisuutta, johon puolisollla ei ollut oikeutta, oli mainittava mihin tämä seikka perustuu. Yhteistä omaisuudesta taas oli merkittävä mikä on siitä kummankin osuus.¹¹⁴

Ennen *viranomaisille luovuttamista* tuli perukirjalle saada sen laillinen voima. Tämä tapahtui velvoittamalla pesän ilmoittajaa panemaan perukirjaan nimensä ja valallisen vakuutuksensa ettei mitään ole salattu tai poisjätetty.¹¹⁵ Perunkirjoitusasiakirjoja oli kaupungissa raastuvanoikeudelle näytettäessä esitettävä myös vaivaiskassan hoitajan kuitti siitä prosentista, joka varojen yhteenlasketusta määrästä oli

¹¹² Perintökaari (40/1965), 20 luku 2,3 ja 5§.

¹¹³ Asetuskokoelma 1912, Asetus Perintökaaresta 1911, 9 luku 1§.

¹¹⁴ Perintökaari (40/1965), 20 luku 4§.

¹¹⁵ Asetuskokoelma 1912, Asetus Perintökaaresta 1911, 9 luku 1§.

maksettu vaivaisille.¹¹⁶ Näillä ohjeilla mentiin myös tutkimusvuonna 1955. Vuoden 1965 lakiuudistus lisäsi pykäliin uskottujen miesten valallisen vakuutuksen ja todistuksen siitä, että kaikki oli oikein merkitty ja pesän varat arvioitu parhaan ymmärryksen mukaan.¹¹⁷

5.2 Perintö- ja lahjaverolaki

Toinen laki, joka perukirjoihin vaikutti, oli vuonna 1921 voimaan tullut Perintö- ja lahjaverolaki¹¹⁸. Tämä laki niin ikään määräsi perunkirjoitustoimituksesta, perunkirjan omaisuusluettelosta ja perukirjan luovuttamisesta viranomaisille. Perintö- ja lahjaverolaista tuli voimaan uusi versio vuonna 1940, jonka vaikutukset näkyivät tutkimusvuosina 1955 ja 1985.

Perunkirjoituksen järjestämisestä vuoden 1921 Perintö- ja lahjaverolaki määrää perukirjaan merkittävän, missä perinnönjättäjän asunto ja kotipaikka oli hänen kuollessaan. Laissa mainitaan myös että perukirjan liitteeksi tulee ottaa kaikki tarvittavat asiakirjat, jotka tarvitaan pesän tilan selvittämiseksi sekä sellainen ote kirkonkirjasta tai siviilirekisteristä, josta vainajan oikeudenomistajat selviävät. Perukirjassa tulee mainita myös kuka pesänhoitajana ottaa vastaan perintöveroasiaa koskevia ilmoituksia.¹¹⁹ Uusi vuoden 1940 Perintö- ja lahjaverolaki ohjaa vielä tarkemmin pesäosakkaiden tietojen dokumentointia, heistä on kirjattava ylös nimi, toimi, kotipaikka ja osoite.¹²⁰ Tutkimukseni vuoden 1955 perunkirjoja laadittaessa oli tämä vaatimus voimassa.

¹¹⁶ Suomalainen lakiteos 1899, Kuninkaallinen päätös 23p Syysk.1741 ja Kuninkaallinen kirje 29p Huhtik.1761.

¹¹⁷ Perintökaari (40/1965), 20 luku 6§.

¹¹⁸ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 4 luku.

¹¹⁹ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 4 luku

¹²⁰ Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940), 4 luku 28§.

Omaisuusluettelo laadittaessa tuli ottaa huomioon perintö- ja lahjaverolain määräämä omaisuuden arvo. Perintöveron perusteeksi pannaan se käypä arvo, mikä omaisuudella oli verovelvollisuuden alkaessa. Käyvällä arvolla tarkoitetaan omaisuuden todennäköistä luovutushintaa.¹²¹ Markkanen (1988) esittää arvioita käyvän hinnan muodostumiseen ja sen vastaavuuteen oikean arvon kanssa. Omaisuuden perukirja-arviota voidaan verrata joissakin tapauksissa huutokauppapöytäkirjojen ja kiinteistöjen kauppakirjojen perusteella. Hänen arvionsa mukaan perukirjan omaisuuden arvo on ollut reilut 50 % huutokaupan myyntihinnasta eli käyvästä arvosta.¹²²

Kuolinpesän omaisuusluettelo laadittaessa saadaan vähentää vainajan hautaamis- sekä perunkirjoitus- että pesänjakokulut. Vuoden 1921 laki antaa vähentää myös pesästä menevät julkiset maksut ja verot, perintöveroa ei saa kuitenkaan vähentää. Pesän omaisuusluettelon jälkeen tulee perukirjasta ilmetä onko perillisille tai testamentinsaajille annettu sellaista lahjaa, että lahjansaaja saa lahjan haltuunsa vasta lahjanantajan kuoltua.¹²³

Perukirjan *luovutuksesta viranomaisille* oli vuonna 1925 voimassa määräys, että perukirja oli kahtena kappaleena kuukauden kuluessa perunkirjoitustoimituksesta jätettävä perintöverolautakunnan jäsenelle.¹²⁴ Kun vero oli määrätty, tuli perintöverolautakunnan puheenjohtajan kirjoittaa kumpaankin perukirjan kappaleeseen laskelma

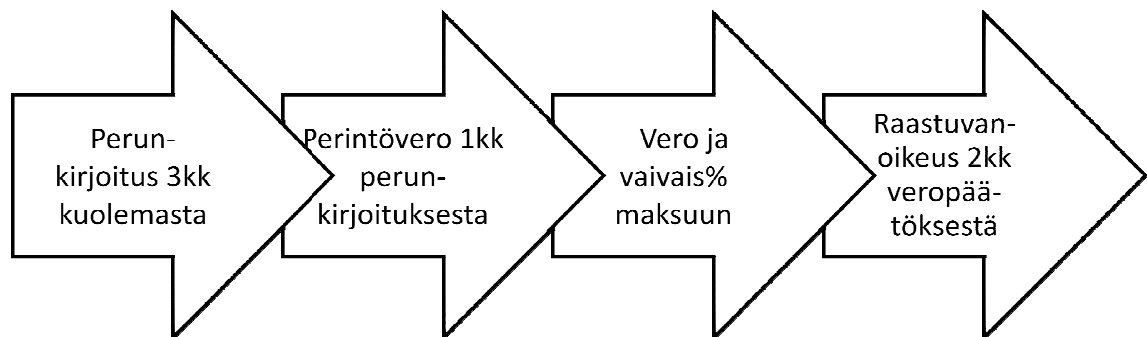
¹²¹ Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940), 2 luku 9§.

¹²² Markkanen 1988, 70.

¹²³ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 2 luku 7 §.

¹²⁴ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 2 luku 7 §.

kullekin verovelvolliselle tulevasta veron määrästä, yhteen lasketun suoritettavan veron määrän ja ilmoituksen miten vero tulee maksaa. Jos kuolinpesästä ei ole veroa suoritettava, tuli siitäkin tehdä merkintä perukirjaan. Vero suoritettiin leimamerkein siten, että perukirja leimataan siihen määrään mikä verolaskelman mukaan kuolinpesästä on maksettava. Perintöverolautakunnan ratkaistua asian jatkaa perukirja kaksin kappalein matkaansa nyt kaupungissa oikeuteen, jonne se on annettava kahden kuukauden kuluessa. Maalla perukirja annetaan siinä yleisessä oikeuden istunnossa joka kahden kuukauden kuluttua ensiksi pidetään. Oikeus tarkistaa määrätyn veron leimaamisen ja antaa toisen kappaleen takaisin asianosaisille.¹²⁵ Vuoden 1940 lakimuutos ei näiltä osin muuta perunkirjoitusta koskevaa lain sisältöä. Samat määräykset olivat voimassa asiakirjan viranomaisille luovuttamisesta niin 1955 kuin 1985, vain verohallinnon organisaatiomuutokset ohjasivat luovutusta milloin perintöverolautakunnalle milloin oman veropiirin verotoimistoon.

Kuva 3 Aikajana perukirjan viranomaiskierrosta. Teija Mäkinen 2010.

¹²⁵ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 4 luku.

Jo ensimmäisen vuoden 1925 aikana perintöverolaissa otetaan kantaa siihen missä paikkakunnalla verotus hoidetaan. Vero tulee sen mukaan määrätä ja käsitellä sillä paikkakunnalla, jossa vainajan kotipaikka ja asunto sijaitti. Tämä lain vaatimus on säilynyt näihin päiviin.¹²⁶ Perintöverolautakunnan asiakirjat vuoden 1921 laki määrää säilyttämään asianomaisen perintöverolautakunnan arkistossa, joista siis saattaa löytyä tänäkin päivänä perukirjojen kaksoiskappaleita.¹²⁷

5.3 Muut ohjaavat ja valvovat lait

Naimisenkaari ja Avioliittolaki ovat osaltaan vaikuttaneet omaisuuden jakautumiseen ja lesken asemaan. Jo Maunu Eerikinpojan maanlaki tunti lesken etuosan, jonka mukaan eloon jäänyt sai ottaa pienen osan pesän irtaimistoa itselleen ennen jakoa. Tämä perinnönjakoajatus siirtyi myöhemmin perunkirjoituksia koskevaan lainsäädäntöön.¹²⁸ Kun mies tai vaimo kuolee, neuvoo Naimisenkaari 1800-luvun lopulla ottamaan eloon jäänyttä etuosaksensa jakamattomasta irtaimesta tavarasta mitä vaan tahtoo, mutta ei kuitenkaan enempää kuin kahdennenkymmenennen osan siitä. Jos pesä taas on köyhä tai vähäinen, saa hän kihlasormuksensa, jokapäiväisen vuoteensa ja tarpeelliset pitovaatteensa, vaikka niiden arvo nousisikin vähän päälle kahdennenkymmenennen osan.¹²⁹

¹²⁶ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 4 luku ja Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940), 4 luku 2 §

¹²⁷ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 6 luku, 38§.

¹²⁸ Markkanen 1988, 12.

¹²⁹ Suomalainen lakiteos 1899, Naimisenkaari 17 luku 1§.

Vuoden 1734 laki korosti aviomiehen asemaa puolisojen yhteisessä taloudessa. Mies sai selkeämmän oikeuden hallita, vaihtaa ja kartuttaa yhteistä ja yksityistä varallisuutta. 1800-luvulla taas vaimon oikeudellista asemaa vahvistettiin ja vaimon omaisuus ja toimeentulo suojattiin.¹³⁰ Kummankin puolison ennen avioliittoa maalla omistama omaisuus oli avioliitonkin aikana yksityistä omaisuutta samoin avioliiton aikana peritty omaisuus. Avioliiton aikana hankittu omaisuus oli yhteistä ja siihen vain siihen oli naimaosa. Kaupungeissa oleva peritty tai ansaittu kiinteä omaisuus ja kaikki irtain omaisuus oli yhteistä.¹³¹ Vuoden 1930 Avioliittolaissa huomioitiin puolisojen omaisuuden ja velkojen erillisyys ja kumottiin miehen edusmiehyys vaimon omaisuuteen. Nyt avioliitossa omaisuus oli sen jonka nimissä se oli, tai yhteistä jos oli merkitty yhteisiin nimiin tai yhdessä hankittu.¹³²

Perintö- ja lahjaverolakiin oli sisällytetty vaatimus perukirjojen säilyttämisestä. Laissa yleisten asiakirjain julkisuudesta säädetään asian tai asiakirjan salassa pidosta kun yksityisen tärkeä henkilökohtainen etu sielunhoidon, terveyden- ja sairaanhoidon, huoltotoimen, vankeinhoidon, verotuksen tai julkisen tarkastustoiminnan alalla vaatii. Näihin asiakirjoihin luetaan kuuluviksi perukirjat, jotka sisältävät tietoja henkilön kokonaisvarallisuudesta ja kuvaavat hänen taloudellista asemaansa. Viranomaisen asiakirjan salassapitoaika on 25 vuotta, jollei toisin ole lain nojalla määrätty. Yleiset asiakirjat, jotka ovat salassa pidettäviä, tulevat julkisiksi 25 vuoden kuluttua asiakirjan päivämäärästä tai 25 vuoden kuluttua asiakirjan valmistumisesta. Veroviranomaisen

¹³⁰ Pylkkänen 1991, 94–96.

¹³¹ Norri 2005, 21.

¹³² Norri 2005, 21 ja Pylkkänen 1991, 95.

hallussa olevat perukirjat kuuluvat verotusasiakirjojen salassapidon alaisuuteen. Niiden salassapitoaika on 50 vuotta.¹³³

5.4 Perunkirjoituksia tekevät henkilöt

Aiemmin vuoden 1734 laissa ja sen jälkeisissä suomennoksissa pormestari tai kihlakunnan oikeus määräsi katsomansa soveliaat uskotut miehet perunkirjoitustoimitusta suorittamaan. Varhaisempina aikoina kirjoitustaito oli harvojen hallussa, joten perukirjojen laadinta tuli usein oppineiden osalle, lakimiehet, papit, upseerit, mutta myös henkikirjoittajat ja nimismiehet tekivät perunkirjoitustoimituksia.¹³⁴ Kuninkaallinen kirje vuodelta 1801 määrää perunkirjoituksia ja perinnönjakoja suorittamaan sellaiset henkilöt, joihin kansalla on luottamusta. Kihlakunnantuomarin huoleksi jää nyt enää ettei taitamattomat ja kykenemättömät näihin toimituksiin ryhdy.¹³⁵ Vuoden 1911 asetus poistaa Perintökaaresta tämän kihlakunnan tuomarin tehtävän, joten vuoden 1925 perunkirjoituksiin sai ottaa uskotuksi mieheksi kenet halusi.¹³⁶ Vuoden 1965 laki Perintökaaresta määrää ainoastaan pesänilmoittajaa valitsemaan kaksi uskottua miestä toimittamaan perunkirjoituksen. Jollei kuolinpesän osakas, pesänselvittäjä tai testamentin toimeenpanija ole ottanut pesän omaisuutta haltuunsa, tulee sen henkilön jolla omaisuus on hoidettavanaan, toimituttaa perunkirjoitus.¹³⁷

¹³³ Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta (1346/1999) 4 luku 24§, Laki yleisten asiakirjain julkisuudesta (83/1951) 2 luku 9§ ja 3 luku 21§, Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) 6 luku 24§ ja 31§.

¹³⁴ Laurikkala 1951, 263–267.

¹³⁵ Suomalainen lakiteos 1899, Kuninkaallinen kirje 27p toukok.1801.

¹³⁶ Suomalainen lakiteos 1899, laki Perintökaaresta 9 luku 1§.

¹³⁷ Perintökaari (40/1965), 20 luku 2§.

Oikeudellisen koulutuksen saaneiden henkilöiden määrä kasvoi voimakkaasti 1900-luvulla. Kun 1920-luvulla Suomessa valmistui vuosittain noin kymmenen lakimiestä, oli vuosittainen määrä 1940-luvulla jo noin kymmenkertainen. 1950-luvulle tultaessa ylemmän korkeakoulututkinnon oikeustieteissä suoritti keskimäärin runsaat 150 henkilöä vuosittain. Lainopillisten palvelujen tarjontaa muodostuu kouluttautuneista asianajajista ja julkisista oikeusavustajista sekä oikeudellista koulutusta vailla olevista asioitsijoista.¹³⁸ Lakimieskoulutusta vailla olevat oikeudellisen neuvonnan ja avustamisen piirissä toimivat henkilöt, ns. asioitsijat, keskittyivät oikeudellisessa avustamisessa useimmiten jollekin tietylle osa-alueelle, jonka he työnsä kautta tunsivat. Tällaiset maallikkoasiantuntijat olivat ammatiltaan muun muassa nykyisiä tai entisiä poliiseja, haastemiehiä tai pankkialan edustajia. Tyypillisesti entinen poliisi-asioitsija on ollut esimerkiksi yksityishenkilöiden avustajana perunkirjoituksissa.¹³⁹

¹³⁸ Litmala 2004, 138.

¹³⁹ Litmala 2004, 149.

6 Omaisuuden dokumentointi jyvaskyläläisissä perukirjoissa

Jyvaskylän raastuvanoikeus on arkistoinut Jyvaskylässä asuneiden tai Jyvaskylässä kirjoilla olevien perukirjoja. Vain yhdestä perukirjasta kävi ilmi että vainajan oli asunut kuolleessaan toisella paikkakunnalla.¹⁴⁰ Perukirjan sijoittuminen Jyvaskylän raastuvanoikeuteen oli tässä tapauksessa selvitetty jo veroviranomaisten toimesta, kun perukirja oli toimitettu perintöverolautakunnalle. Se paikkakunta jossa vainaja oli kirkon kirjoissa tai siviilirekisterissä ratkaisee käsittely- ja pysyväissijoituspaikan.¹⁴¹ Koko tutkimusaineiston perukirjoista vain yksi oli täysin ruotsinkielinen, muut olivat suomenkielisiä.¹⁴²

Käytin perukirjojen läpikäynnissä samankaltaista kolmijaottelua kuin lakien yhteydessä. Rakenteellisesti jaoin perukirjan *perunkirjoituksen järjestämiseen* liittyviin tietoihin, *omaisuusluettelon laadintaa* kuvailevaan aineistoon ja todistuksiin jotka liittyvät todistusvoimaisuuteen asiakirjan *viranomaisille luovuttamiseksi*. Asiakirjahallinnan kontinuumimallissa perunkirjoitus ja omaisuusluettelon laadinta sijoittuvat ensimmäiselle laadinnan tehtävälouottuvuudelle kun tekijän toimittaman toimenpiteen kautta omaisuudesta jää jälki dokumenttina.

Omaisuuden dokumentoinnin perukirjoihin pitäisi olla samankaltaista eri tutkimusvuosina, koska *perunkirjoituksen järjestämistä* koskeva ohjaava lainsäädäntö ei ole niin paljon muuttunut. Yhteisiä piirteitä eri vuosien

¹⁴⁰ 1955/85

¹⁴¹ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 4 luku ja Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940), 4 luku 2 §

¹⁴² 1925/13

perukirjoista on helppo huomata jo perukirjojen sanallisesta muotoilusta. Perukirja alkaa samoilla juhlallisilla uskottujen miesten vakuutteluilla perunkirjoituksen järjestämisestä ja vainajan jälkeensä jättämien perijöiden esittelyillä. Tarkempi sisällönanalyysi kertoo kuitenkin muutoksesta.

Perukirjojen *omaisuusluetteloiden laadintaa* analysoin tarkastelemalla irtaimen omaisuuden esittämistä ja arvottamista. Kysyin tutkimusta tehdessäni kuinka omaisuus esiteltiin perukirjassa. Oliko esineet yksilöity (1 kattila), koottu ryhmittäin (keittoastiat) vai kokonaisuutena kalusto- tai irtainomaisuus mainintana? Oliko omaisuudelle annettu arvo yksittäin vai yhteissummana? Kuten olen todennut, en lähtenyt tekemään tästä taloushistoriallista tutkimusta kuolinpesien varakkuudesta. Selvitin kuitenkin mikä voisi olla kultakin tutkimusvuodelta sellainen irtain, joka kuvastaisi kenties omaa aikaansa ja joka nostettaisiin perukirjoissa esiin muun irtaimen seasta. Tässä tapauksessa arvo voi siis olla myös muuta kuin rahallinen.

Ennen asiakirjan *luovuttamista viranomaisille* pesänhoitajan tuli liittää perukirjan loppuun valan velvoittamana todistus totuuden kertomisesta. Perukirjan saamiseksi lainvoimaiseksi sen täytyi myös kiertää viranomaisessa. Perunkirjoituksen toimittamisen jälkeen se tulee toimittaa veroviranomaisen haltuun, kaupunginrahatoimistoon köyhäinmaksua varten ja lopulliseen säilytyspaikkaansa Jyväskylän raastuvanoikeuden arkistoon. Tutkimuksessa tarkkailin eri vuosina tätä viranomaiskiertoa perukirjoihin merkittyjen viranomaismerkintöjen perusteella.

6.1 Perukirjat vuodelta 1925

Vuonna 1925 Jyväskylän raastuvanoikeuteen palautui 40 perukirjaa, joista tutkimukseeni otin 20 kappaletta. Perukirjat alkavat maininnalla *perunkirjoituksen järjestämisen* ajankohdasta, vainajan nimestä ja tämän kuolinpäivästä. Tutkimukseni otannasta yhteen perukirjaan oli merkitty myös vainajan syntymävuosi, loppuissa oli vain merkintä kuolinpäivämäärästä ja vuodesta.¹⁴³ Yhdeksässä perukirjassa oli kuitenkin vielä mukana liitteenä ote kirkon kirjasta, joten niistä saatujen syntymävuosien mukaan laskettuna vainajien keski-ikäksi muodostuu 63 vuotta.¹⁴⁴ Korkeampi ikä on verrannollinen perukirja-aineistoon merkityn omaisuuden määrään. Markkanen (1988) pohti 1700- ja 1800-lukujen perukirjojen kohdalla ikäkysymystä ja sitä minkä ikäisenä ihmiset yleensä kykenivät hankkimaan omaisuutta. Hänen mukaansa talollisille alkoi kertyä omaisuutta noin 30–50 ikävuoden paikkeilla, kun taas tavallinen itsellinen väki pääsi kasvattamaan varallisuuttaan niinkin myöhään kuin vasta 60-ikävuoden maissa. Tehdastyöläiset kerryttivät omaisuutta pikkuhiljaa säästäen jos se oli edes mahdollista.¹⁴⁵

Vainajista mainitaan nimi ja asuinpaikaksi Jyväskylän kaupunki, vain kahdessa perukirjassa on tarkempaa tietoa, kuten kaupunginosa tai osoite.¹⁴⁶ Jokaisesta vainajasta mainitaan hänen ammattinsa, joukosta löytyy muutama kauppias, kivityömies, kruununvouti kuin merikapteenikin.¹⁴⁷ Vainajista 11 oli naisia. Heidän ammattinsa, siviilisäätynsä ja sosiaalinen asemansa ilmaistaan puolison ammatin

¹⁴³ 1925/ 9

¹⁴⁴ 1925/ 3, 5, 7, 11, 15, 17, 29, 31, 39

¹⁴⁵ Markkanen 1988, 62.

¹⁴⁶ 1925/33 ja 1925/5

¹⁴⁷ 1925/35, 37, 3, 25, 15

kautta, kuten posteljoonin vaimo, kauppiaan leski ja talonomistajan vaimo.¹⁴⁸

Yhtenä vertailukohtana eri vuosien välillä minulla oli tutkimuksessani perunkirjoituksen ajankohta, noudatettaisiinko lainsanan vaatimaa kolmen kuukauden määräaika. Vuoden 1925 perunkirjoissa tämä toteutuu täysin. Otannassani vain yksi perunkirjoitus oli suoritettu myöhemmin kuin kolmen kuukauden kuluessa ja tämäkin tapahtui neljä kuukautta kuolinpäivän jälkeen.¹⁴⁹ Lyhimmät ajat kuolinpäivän ja perunkirjoituksen toimituksen välillä olivat vain päiviä: 6 päivää, 9 päivää, 14 päivää ja 8 päivää.¹⁵⁰ Perunkirjoituksen paikaksi näyttää riittäneen maininta Jyväskylän kaupunki, neljässä ei ole mainittu perunkirjoituksen toimituspaikkaa lainkaan.¹⁵¹ Suurin osa vuoden 1925 perunkirjoista oli kirjoitettu käsin. Kirjoituskoneella oli kirjoitettu viisi perunkirjaa, jotka olivat kaikki lakimiehen tai asianajotoimiston laatimia.¹⁵² Neljä vainajaa oli tehnyt testamentin, jotka otettiin perunkirjoissa huomioon.¹⁵³

Pesän osakkaista kaikkiin perunkirjoihin kirjattiin ylös selkeästi osakkaan nimi, mutta vain seitsemästä perunkirjasta käy ilmi osakkaan kotipaikka.¹⁵⁴ Naispuolisista osakkaista muistetaan mainita heidän siviilisäätynsä ja naimisissa olevien naisten puolisoitten nimet ja ammatit.¹⁵⁵ Mielenkiintoisesti vuoden 1925 perunkirjoista nähdään kuinka kolmessa tapauksessa pesänosakkaana olleet rintaperilliset olivat vaihtaneet

¹⁴⁸ 1925/11, 19, 31

¹⁴⁹ 1925/13

¹⁵⁰ 1925/1, 27, 31, 37

¹⁵¹ 1925/9, 13, 25, 27

¹⁵² 1925/13, 19, 23, 25, 27

¹⁵³ 1925/9, 15, 19, 27

¹⁵⁴ 1925/3, 11, 19, 21, 23, 31, 39

¹⁵⁵ 1925/3, 7, 11, 19, 21

nimensä vanhempien alkuperäisestä ruotsinkielisestä suomenkieliseksi.¹⁵⁶

Uskotuksi mieheksi toimitukseen sai ottaa sen johon kansalla oli luottamusta ja vuoden 1925 perukirjojen mukaan luottamusta löytyi poliisikonstaapeliin ja asioitsijaan. Lähes puolessa tutkituista perunkirjoituksista oli samat uskotut miehet, asioitsija ja poliisikonstaapeli olivat yhdessä seitsemässä toimituksessa ja muiden uskottujen miesten parina vielä kaksissa muissa.¹⁵⁷ Tässä tapauksessa samojen uskottujen miesten omaisuuden dokumentointitapa ja esinetyypittelyt pysyivät samoina perukirjoista toiseen. He tosin vaikuttavat olleen varsin perusteellisia dokumentoinnissaan, perukirjat ovat selkeitä eri esineryhmittelyineen ja esinekohtaisine hintoineen.

Omaisuusluettelo laadittaessa vuonna 1925 omaisuudesta merkittiin perukirjoihin kaikki mitään pois jättämättä, kuten lain tekstikin asiasta määrää. Kaikki huonekalut, vuode- ja pitovaatteet eriteltiin samoin kuin ruokailuun ja ruuanlaittoon tarvittavat talousastiat. Jokaiselle esineelle oli annettu yksikköarvo. Arvometalleja löytyi lähes jokaisesta kuolinpesästä, arvometalliksi tässä tutkimuksessa katson kullan, hopean ja kuparin. Vain yhteen pesään ei ollut merkitty lainkaan arvometalleja.¹⁵⁸ Pääosan kullasta muodostivat tietenkin kihla- ja vihkisormukset, hopeaa olivat lusikat ja kauhat sekä kuparia

¹⁵⁶ 1925/21, 23, 39

¹⁵⁷ 1925/1, 11, 15, 21, 29, 31, 39 ja 1925/3, 19

¹⁵⁸ 1925/37

kahvipannut. Seitsemässä pesässä oli merkitty omaisuuteen myös kello, muutamiin jopa maininta hopeisesta tai kultaisesta taskukellosta.¹⁵⁹

Arvometallien jälkeen perukirjoissa selviteltiin rahatilannetta, käteisen rahan osuutta sekä mahdollisia varoja tileillä. Neljästä perukirjasta ei löytynyt mainintaa rahavaroista, ei käteisestä eikä tileillä olevista, seitsemässä sen sijaan oli merkintä kummastakin.¹⁶⁰ Kiinteää omaisuutta, kuten asuinkiinteistöjä oli merkitty 10 kuolinpesään, joko talo ja sen asema merkinnällä tai talo vuokraoikeuksin.¹⁶¹ Kahdesta perukirjasta löytyi myös maininta huvilasta tai huvilaosuudesta.¹⁶² Eri yhtiöiden osakkeita oli merkitty neljään perukirjaan ja telefoniaparaatti osakkeineen yhteen kuolinpesään.¹⁶³ Myös kuolinpesän saamiset merkittiin perukirjaan. Näitä olivat palkkasaamiset, henkivakuutus, hautausavustukset sekä velat yksityisiltä henkilöiltä. Saamisia oli mainittu kaikkiaan 11 perukirjassa.¹⁶⁴

Kaluston ja irtaimen omaisuuden kohdalla kaikki paitsi yksi perukirja eritteli huonekalut jokaisen esineen erikseen.¹⁶⁵ Muutama kuolinpesä oli käyty läpi asuintalon huoneiden mukaan, jolloin voidaan nähdä mitä huonekaluja oli käytössä missäkin huoneessa.¹⁶⁶ Kaikki vuodevaatteet, vainajan pitovaatteet, keittiöastiat, ruokailuvälineet ja työkalut oli eriteltyinä jokainen esine yksitellen 11 perukirjassa

¹⁵⁹ 1925/1, 5, 11, 13, 15, 23, 33, 35

¹⁶⁰ 1925/3, 25, 29, 37 ja 1925/11, 15, 173 19, 27, 35, 39

¹⁶¹ 1925/11, 13, 19, 25, 29, 31, 35, 39

¹⁶² 1925/13, 25

¹⁶³ 1925/13, 25, 27, 35 ja 1925/25

¹⁶⁴ 1925/1, 5, 9, 11, 15, 17, 21, 25, 31, 35, 37

¹⁶⁵ 1925/17

¹⁶⁶ 1925/13, 25, 27, 35

kahdestakymmenestä.¹⁶⁷ Jos jotain ei eritelty yksiköiksi, olivat ne vuode- ja pitovaatteet, jotka oli laitettu yhteissumman alle 8 perukirjassa.¹⁶⁸ Kotieläimiä ei ollut kuin kahdessa kuolinpesässä, toisessa lammas ja kanoja ja toisessa neljä porsasta.¹⁶⁹ Vuoden 1925 perukirjoissa on silmiinpistävää omaisuuden dokumentoinnin tarkkuus. Oli jäämistö vaatimaton tai runsas, noudatettiin kirjaamisessa samankaltaista pikkutarkkuutta. Erästä pesästä oli luetteloitu jopa 22 kpl pyykkipoikia, 4 ovenkahvaa ja saranaa sekä 9 sisälukkoa.¹⁷⁰ Jos omaisuus oli vain henkilökohtaisia esineitä ja pitovaatteita, myös ne lueteltiin yksityiskohtaisesti, kuten tästä perukirjan otteesta selviää:

Pitovaatteita:

1 kpl	Talvipallto	375:-
1 "	Suvipallto	100:-
2 kpl	Palltoita vanhoja á 40:-	80:-
1 "	Trikoopuku harmaa	500:-
1 "	" , ruskea, vanha	60:-
1 "	Ponksoni vanha	40:-
1	Frakki vanha	60:-
2 paria	housuja á 20:-	40:-
1 joukko	vaatteita rikkiäisiä	50:-

Alusvaatteita:

10 kpl	Paitoja á 15:-	150:-
6 "	" " 20:-	120:-
7 paria	Kalsonkia ehjiä, á 15:-	105:-
10 "	" enemmän pidettyjä á 12:-	120:-
2 "	" rikkiäisiä " 6:-	12:-

¹⁶⁷ 1925/1, 3, 5, 11, 15, 19, 21, 23, 29, 31, 35

¹⁶⁸ 1925/7, 9, 17, 25, 27, 33, 37, 39

¹⁶⁹ 1925/13, 35

¹⁷⁰ 1925/19

Muuta vaatealuetta:

15 kpl	pyyheliinoja á 5:-	75:-
6 "	" " 4:-	24:-
18 "	Kauluksia " 1:-	18:-
1 joukko	"	7:-
7 paria	Kalvostimia á 3:-	21:-
11 kpl	Etumuksia " 1:-	11:-
4 tus	Nenäliinoja " 10:-	40:-
14 kpl	" rikkinäisiä á 30p	4:20
27 "	Rosettia " 50p	13:50
1 joukko	" valkoisia	5:-
10 paria	Sukkia käytettyjä á 4:-	40:-
13 paria	" rikkinäisiä " 2:-	26:- ¹⁷¹

Vuoden 1925 omaisuusluettelot olivat täynnä kaikenlaista tavaraa, etenkin vuode- ja pitovaatteita sekä keittiövälineitä esiintyi runsaasti. Kulunutta aikakautta kuvastavia esineitä merkittiin perukirjoihin siis paljon. Eniten yksittäisistä esineistä perukirjoihin oli merkitty piironkeja, 14 maininnalla 20 perukirjassa.¹⁷²

Omaisuusluettelon päättävät kuolinpesän velat. Ensimmäisenä velkalistalla ovat hautaukseen liittyvät kustannukset, kaikista vuoden 1925 perukirjoista kahdessa ei huomioitu hautauskuluja lainkaan.¹⁷³ Hautauskustannuksia ei ollut eritelty tarkemmin, yhdessä tapauksessa oli eri mainintana kuolinilmoituksesta syntyneet sanomalehti-ilmoituskulut ja kahdessa perukirjassa oli varauduttu varaamaan kuolinpesästä rahaa

¹⁷¹ 1925/5

¹⁷² 1925/1, 3, 7, 9, 11, 19, 21, 23, 27, 29, 31, 33, 39.

¹⁷³ 1925/5, 33

myös hautakiveä varten.¹⁷⁴ Kuolinpesästä sai vähentää julkisiin maksuihin meneviä menoja kuten veroja, paitsi perintöveroa, ja vainajan eläessä syntyneitä laskuja. 11 kuolinpesää olikin vähentänyt sairaus- ja hoitokuluja ja veroihin varautui 12 kuolinpesää.¹⁷⁵ Veroista maksuun menivät kunnallis-, tulo- ja omaisuusverot sekä kirkollisverot. Varaukset tehtiin myös toimitusmiesten palkkioiden maksua varten sekä perukirjan rekisteröimismaksuun oikeuteen. Vain kolme pesää jätti varautumatta vaivaisosuuden maksuun.¹⁷⁶ Muita perukirjoissa esiintyneitä velkoja olivat sukuselvitysmaksut ja velat pankkilaitoksille, kauppiaille ja yksityisille henkilöille. Yhdessäkään vuoden 1925 perukirjassa ei ollut mainittu mitään ennakkoperinnöistä tai perinnönjaossa huomioitavaa lahjan antamista. Puolisoiden yksityistä omaisuutta ei eroteltu toisistaan eikä eron yhteisestä omaisuudesta.

Pesänilmoittajan vakuutus löytyy kaikista vuoden 1925 perukirjojen lopusta. Sanamuodot vakuutuksissa oli lähes samat jokaisessa: ”.. että kaikki on oikein ylösannettu/ilmoitettu eikä mitään tahallaan ja tietten pois jätetty, vakuutan valan velvoituksella Jyväskylän kaupungissa..”¹⁷⁷ Perukirja tuli *luovuttaa viranomaiselle*, perintöverolautakunnalle, kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta perintöveron määräämistä varten. Vuoden 1925 perukirjoista puuttuvat perintöverolautakunnan saapumismerkinnät ja päivämäärät. Perintöverolautakunta kokoontui kaupungeissa neljä kertaa vuodessa, maaseudulla kahdesti vuodessa.¹⁷⁸ Kun perintöverolautakunta oli laskenut perintöveron määrän tai antanut

¹⁷⁴ 1925/5 ja 1925/15, 25

¹⁷⁵ 1925/1, 3, 9, 11, 15, 19, 21, 25, 35, 39 ja 1925/1, 3, 11, 15, 19, 21, 25, 27, 29, 31, 35, 39

¹⁷⁶ 1925/5, 9, 17

¹⁷⁷ mm. 1925/1 ja 1925/5

¹⁷⁸ Lakikirja 1927, Perintö- ja lahjaverolaki 1921, 4 luku 24§.

siitä vapautuksen, tuli vaivaismaksun suorittamisesta saada kuittaus kaupungin rahatoimistolta. Jos perintöveroa oli maksettavana, tuli se myös maksaa ennen perunkirjan viemistä oikeudelle rekisteröitäväksi. Tämä tuli tapahtua kahden kuukauden kuluessa perintöveropäätöksestä. Oikeuteen perukirjat olivat saapuneet pääosin hyvissä ajoin kahden kuukauden aikarajan sisällä. Neljä perukirjaa oli toimitettu myöhässä ja näistä kaksi yli vuoden myöhässä.¹⁷⁹

6.2 Perukirjat vuodelta 1955

Jyväskylän raastuvanoikeuteen palautui 109 perukirjaa vuonna 1955, joista tutkimukseni otantaan otin 23 kappaletta. *Perunkirjoituksen järjestäminen* on taas pääosissa perukirjan alussa. Vuonna 1955 perukirjoihin ei merkitä vielääkään päivämäärää vainajan syntymästä, merkintä tulee vain kuolinpäivästä ja vuodesta. Otannastani vain kolmessa perukirjassa oli syntymäpäivä mainittu. Tällä kertaa perukirjojen mukana ei ole liitteenä kirkonkirjaotteita, joten syntymävuoden selvitys niiden avulla ei onnistunut. Tutkittavaksi valituista perukirjoista vanhin oli laadittu vuonna 1951, tästä oli tehty jo perintöveropäätöskin kyseisenä vuonna, mutta oikeudelle perukirja oli jätetty vasta tutkimusvuonna 1955.¹⁸⁰ Muut perukirjat oli laadittu joko vuonna 1954 tai 1955.

Perukirjoista enää neljä on kirjoitettu käsin, muut kirjoituskoneella.¹⁸¹

Uutta oli valmiiden perunkirjoituslomakkeiden käyttö. Neljä kuolinpesää

¹⁷⁹ 1925/9, 19, 21, 35

¹⁸⁰ 1955/109

¹⁸¹ 1955/ 5, 15, 55, 85

oli dokumentoinut omaisuuden valmiille lomakepohjalle.¹⁸² Yksi perukirjoista poikkesi sisällöltään ja rakenteeltaan toisista. Vapaamuotoinen perintöverolautakunnalle osoitettu kirje täysin varattoman ja holhouksen alaisena olleen vainajan omaisilta täytti kuitenkin lain vaatiman tehtävänsä.¹⁸³ Testamentteja esiintyy yhä harvakseltaan, vain kuusi vainajaa oli tehnyt testamentin ennen kuolemaansa.¹⁸⁴

Vuoden 1955 perukirjoissa vainajien ammatit olivat hyvin esillä. Vain kolmelta ammattinimike puuttuu ja yksi on saanut tittelinsä koulutuksen kautta ollen filosofian maisteri.¹⁸⁵ Vainajista 9 oli naisia, heidän siviilisäätynsä ja sosiaalinen asemansa ilmaistaan vieläkin puolison ammatin kautta, kuten entisen talollisen leski tai sepänvaimo.¹⁸⁶ Vuoden 1955 perukirjoissa huomaa muutoksen vainajan asuinpaikan merkitsemisessä. Perukirjan alussa mainitaan kyllä että vainaja oli asunut Jyväskylän kaupungissa, mutta perunkirjoitustoimituksen tietoihin on aloitettu merkitsemään vainajan tarkka osoite. Perunkirjoitustoimituksen paikka ilmoitetaan nyt myös selkeästi, 13 tapauksessa se on vainajan asunto.¹⁸⁷ Neljä vainajaa jää ilman asuinpaikan osoitetta ja viidestä puuttuu merkintä perunkirjoituspaikasta.¹⁸⁸

Tarkastelun kohteena oleva kuolinpäivän ja perunkirjoituksen päivämäärän välinen suhde oli lain vaatimusten mukainen. Yksikään

¹⁸² 1955/30, 45, 60, 75

¹⁸³ 1955/35

¹⁸⁴ 1955/1, 5, 10, 40, 105, 109

¹⁸⁵ 1955/35,45,85 ja 1955/1

¹⁸⁶ 1955/20, 70

¹⁸⁷ 1955/1, 10, 20, 30, 45, 50, 60, 65, 70, 75, 95, 105, 109

¹⁸⁸ 1955/35, 40, 55, 85 ja 1955/5, 15, 35, 55, 85

otantaani kuluista perunkirjoituksista ei ylittänyt kolmen kuukauden määräaika. Pesän osakkaista perukirjoihin merkittiin yleisimmin nimi ja syntymäaika, kotipaikka tai tarkempi osoite oli vain kuudessa ja ammatti tai toimi viidessä kirjassa.¹⁸⁹ Myös pelkällä osakkaan nimellä pärjäsi, viisi kuolinpesää oli ilmoittanut osakkailta vain nimen.¹⁹⁰

Uskottujen miesten valikoimassa on vuonna 1955 enemmän vaihtelua verrattuna 30 vuoden takaiseen tilanteeseen. Poliisiviranomaiset ovat silti vieläkin hyvin edustettuina toimiessaan uskottuina miehinä kuudessa toimituksessa.¹⁹¹ Silmiinpistävää on lain asiantuntijoiden esiinmarssi, nyt jo 10 perunkirjoitustoimituksessa on luotettu varatuomarin tai asianajajan ammattitaitoon.¹⁹²

Vuonna 1955 kuolinpesien *omaisuusluettelot laadittiin* yhä huonekalut eriteltynä antaen joka esineelle arvon yksiköittäin. Muutos 30 vuodessa oli tapahtunut vuode- ja pitovaatteiden sekä ruokailu- ja keittoastioiden merkitsemisessä. Niitä ei enää lueteltu vaatekappale eikä lusikka kerrallaan, vaan nyt perukirjaan riitti arvoksi yhteissumma. Arvometallit ovat yhä merkittyinä perukirjoihin, vaikka niiden merkitseminen on selkeästi vähentynyt. Arvometallit jäävät nyt puuttumaan kokonaan kuudesta perukirjasta.¹⁹³ Kulta on edelleen sormuksia ja hopea pääosin lusikoita, kuparipannuja esiintyy enää kahdessa kuolinpesässä.¹⁹⁴ Muutamaaan perukirjaan on arvometallien arvo laskettu painon

¹⁸⁹ 1955/15, 20, 25, 30, 40, 50, 60, 65, 70, 75, 80, 90, 95, 109 ja 1955/10, 30, 50, 55, 80, 85 ja 1955/35, 40, 70, 80, 85

¹⁹⁰ 1955/1, 5, 45, 100, 105

¹⁹¹ 1955/20, 25, 30, 60, 75

¹⁹² 1955/10, 40, 50, 65, 80, 85, 95, 100, 105, 109

¹⁹³ 1955/25, 35, 45, 55, 75, 80

¹⁹⁴ 1955/30, 60

perusteella, kyseistä arvottamista on käytetty hopeaesineiden kohdalla.¹⁹⁵

Huonekalut eriteltiin vielä perukirjoihin yhä erikseen, mutta suuntaus toisentyypiseen dokumentointiin oli vähitellen syntymässä. Vain yksi perukirja enää erittelee kaiken omaisuuden yksikköarvoonsa vanhan mallin mukaisesti.¹⁹⁶ Vuode- ja pitovaatteet sekä talous- ja ruokailuastiat mainitaan, mutta nyt niille annetaan enää yhteisarvo. Muutamassa eritellään joko vuodevaatteet tai vainajan pitovaatteet.¹⁹⁷ Kotieläimiä ei ole paljoa 1950-luvullakaan, niitä löytyi kahdesta kuolinpesästä. Omaisuudeksi laskettiin vasikka ja joukko kanoja sekä yksi hevonen. Ensimmäistä kertaa omaisuusluettelosta löytyi myös auto.¹⁹⁸ Irtain omaisuus, joka vuonna 1955 esiintyi perukirjoissa, on monipuolisempaa kuin edellisenä tutkimusvuotena, varsinkin pienesineistöä on runsaasti. Joukosta löytyy aikakaudelle tärkeitä tavaroita, kuten kaksi sähkölevyä, neljä sähkösilitysrautaa sekä yksi jääkaappi.¹⁹⁹ Olohuoneisiin ovat ilmestyneet istumasohvat, joilla istuen kuunnellaan radioita.²⁰⁰

Rahavarat vuonna 1955 olivat olemattomat yhdeksässä kuolinpesässä.²⁰¹

Kahdeksassa sen sijaan oli rahaa sekä käteisenä että pankkitileillä.²⁰²

Kiinteää omaisuutta kuten taloja ja tontteja löytyi 10 perukirjasta.²⁰³

Puhelimet eivät vielä olleet yleistyneet, puhelin osakkeineen oli kahdessa

¹⁹⁵ 1955/95, 105

¹⁹⁶ 1955/90

¹⁹⁷ 1955/85 ja 1955/1, 60, 65, 95, 105

¹⁹⁸ 1955/75, 105 ja 1955/105

¹⁹⁹ 1955/1, 15, 45, 60, 75, 109

²⁰⁰ 1955/1, 5, 30, 45, 55, 75

²⁰¹ 1955/15, 25, 35, 45, 65, 75, 80

²⁰² 1955/1, 10, 40, 50, 60, 70, 85, 100

²⁰³ 1955/5, 10, 40, 65, 70, 75, 85, 95, 109

perukirjassa.²⁰⁴ Muita osakkeita tai obligaatioita on kahdeksassa perukirjassa.²⁰⁵ Ensimmäistä kertaa omaisuusluettelossa mainitaan myös asunto-osake.²⁰⁶ Saamisia ei vuoden 1955 perukirjoissa paljon ollut, vain kahdessa oli palkkasaatavat merkitty ylös ja yhdessä muita perittäviä velkoja.²⁰⁷

Kuolinpesän velkoihin oli vuonna 1955 laskettu hautauskustannukset jokaisessa tutkituista perukirjoissa. Yhdessä hautauskulut esitetään eriteltyinä ja hautakiveä varten laitetaan varaus nyt jo 12 perukirjassa.²⁰⁸ Vähennyksiin lasketaan myös sairaus- ja hoitokustannuksia sekä varaukset tuleviin veroihin 13 tapauksessa. Kuusi kuolinpesää ei varautunut vaivaismaksuun, joka vuoteen 1955 mennessä oli muuttunut perunkirjoitusprosentiksi.²⁰⁹ Vähennettäviksi kuluiksi ilmoitettiin sukuselvityskulut, toimitusmiesten palkkiot, perukirjan rekisteröimismaksu sekä tavanomaiset pankkivelat. Poikkeavampia vähennyksiä olivat rakennustarvikelaskut sekä palovakuutus- ja nuohousmaksut.²¹⁰ Vuoden 1955 perukirjoissa alkaa selvästi yleistyä merkintä siitä, onko vainaja antanut perinnönjakoon vaikuttavaa ennakkoperintöä tai lahjaa. Ennakkoperintöjä ei ollut annettu, mutta jo 17 mainintaa ennakkoperinnön mahdollisuudesta on muutos entiseen.²¹¹ Vain yhdessä perukirjassa omaisuus oli jaettu vainajan ja lesken yksityiseksi omaisuudeksi ja yhteiseksi omaisuudeksi.²¹²

²⁰⁴ 1955/95, 105

²⁰⁵ 1955/1, 10, 60, 65, 95, 100, 105, 109

²⁰⁶ 1955/60

²⁰⁷ 1955/15, 85 ja 1955/105

²⁰⁸ 1955/85 ja 1955/1, 5, 10, 15, 50, 60, 65, 70, 85, 100, 105, 109

²⁰⁹ 1955/25, 35, 40, 45, 85, 109

²¹⁰ 1955/75, 109

²¹¹ 1955/20, 25, 30, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 95, 100, 105, 109

²¹² 1955/109

Pesänilmoittajan vakuutus löytyy vuoden 1955 perukirjoista kaikista paitsi yhdestä.²¹³ Sanamuoto oli hieman muuttunut edellisestä tutkimusvuodesta, mutta sanoma säilyi samana: ”.. valanveloituksin vakuutan rehellisesti ilmoittaneeni kuolinpesän varat ja velat, niin etten tieteni ole jättänyt mitään ilmoittamatta..”²¹⁴ *Viranomaisille luovuttamisessa* oli tapahtunut edelliseen tutkimusvuoteen verrattuna pientä lipsumista aikarajoissa. Perintöverolautakunnalle perukirja olisi pitänyt toimittaa kuukauden kuluttua perunkirjoituksesta. Yli puolessa näin olikin tapahtunut. Loput oli toimitettu kolmesta neljään kuukautta myöhässä, eräs jopa viiden kuukauden kuluttua.²¹⁵ Perintöveropäätöstä oli saanut odotella pisimmillään kolmisen kuukautta.²¹⁶ Näissä tapauksissa perukirja oli jätetty juuri kesä-heinäkuun vaihteessa ennen yleistä lomakautta joten viivästys saattaa johtua tästä. Perunkirjoitusprosentin maksupäivä ja raastuvanoikeuden tekemä saapumispäiväys ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samat.²¹⁷ Oikeuden arkistoon perukirjat olivat palautuneet hyvissä ajoin, viisi perukirjaa palautettiin myöhässä enemmän kuin kolme kuukautta.²¹⁸

6.3 Perukirjat vuodelta 1985

Viimeisenä tutkimukseeni kuuluvana vuotena 1985, tuli Jyväskylän raastuvanoikeuteen arkistoitavaksi 550 perukirjaa. Näistä tutkimukseni otantaan otin 23 kappaletta. Aiempiin seurantavuosiin verrattuna

²¹³ 1955/90

²¹⁴ mm.1955/1

²¹⁵ 1955/75

²¹⁶ 1955/75, 95

²¹⁷ 1955/55, 95, 109

²¹⁸ 1955/1, 85 100, 105, 109

henkilön identifioiminen *perunkirjoitusta järjestettäessä* oli muuttunut entisestä ammattiin perustuvasta tunnistamisesta syntymäaikaperusteiseen tunnistamiseen. Tietojenkäsittelyn kehitys oli luonut mahdollisuuksia laajojen rekisterien ylläpitämiseen ja Kansaneläkelaitoksen toimesta perustettiin ensimmäinen rekisteri, johon kerättiin tiedot kaikista Suomessa asuvista henkilöistä. Sosiaaliturvatunnus eli nykyinen henkilötunnus otettiin Kelan rekisterin myötä käyttöön 1964.²¹⁹ Seitsemään perukirjan on merkitty vainajan koko henkilötunnus ja muihinkin perukirjoihin jokaisen syntymäaika, keskimääräiseksi kuoliniäksi muodostuessa näin 71 vuotta.²²⁰ Ammattinimike on enää käytössä seitsemässä perukirjassa kaikkiaan 23:sta ja siviilisäätyyn viitaten naisten kohdalla rouva tai leski – maininta vain kolmessa tapauksessa.²²¹ Naisia otannastani oli 12 eli juuri yli puolet. Kahden vainajan kohdalla puuttui maininta asuinpaikasta, kahdeksalta oli ilmoitettu tarkat osoitteet perukirjaan.²²² Muutosta tässä suhteessa on edellisiin tutkimusvuosiin. Henkilön tunnistaminen nyt syntymäajan perusteella on vienyt tarpeen ammatin ja asuinpaikan mukaan tunnistamiselta.

Itse perunkirjoitustoimitus oli toimitettu vainajan omassa asunnossa yhdeksässä tapauksessa. Näihin sisältyy kaksi tapausta, joissa perukirja laadittiin vanhainkodissa jonka asukkaana vainaja oli ollut.²²³ Uutena perunkirjoituspaikkana tulee vuonna 1985 oikeusaputoimistot sekä pankit. Kolme perukirjaa oli laadittu oikeusaputoimiston puolesta ja viisi

²¹⁹ Nieminen 1999, 37.

²²⁰ 1985/100, 150, 200, 225, 325, 400, 500

²²¹ 1955/1, 100, 150, 175, 325, 475, 500 ja 1955/125, 200, 425

²²² 1985/225, 525 ja 1985/25, 100, 150, 175, 200, 300, 325, 500

²²³ 1985/100, 150, 175, 200, 300, 325, 500 ja 1985/400, 550

eri pankkien tarjoamien lakimiespalveluiden avulla.²²⁴ Perunkirjoitukset oli järjestetty asianmukaisesti aikarajan sisällä, vain yksi toimitus oli pidetty yli 3 kuukautta kuoleman jälkeen.²²⁵ Käsinkirjoitettuja perukirjoja ei enää esiinny. Valmiille lomakkeelle oli täytetty seitsemän perukirjaa, loput oli kirjoitettu koneella.²²⁶ Kuolinpesän osakkaista ei enää riitä pelkän nimen ilmoittaminen, tarkempaan tunnistamiseen tarvitaan ainakin osoite tai kotipaikka.²²⁷ Suurin osa oli merkinnyt osakkaistaan ylös myös syntymäajan tai sosiaaliturvatunnuksen.²²⁸

Uskotut miehet ovat joko lakimiehiä tai poliiseja. Yhdeksän perukirjan laadintaan osallistui oikeustiellisen koulutuksen saanut asianajaja tai varatuomari ja poliisivirkamies 10 tapauksessa.²²⁹ Samojen uskottujen miesten käyttö perukirjojen laadinnassa näyttää tulleen tauon jälkeen takaisin. Otantaani sattui sama entinen ylikonstaapeli uskotuksi mieheksi kuudessa perukirjassa, näistä viidessä toisena uskottuna miehenä oli hänen vaimonsa.²³⁰ Testamentit eivät olleet ihmeemmin lisääntyneet, neljä vainajaa oli tehnyt testamentin ennen kuolemaansa.²³¹ Vuoden 1985 arkistoituihin perukirjoihin on jätetty liitteeksi virkatodistukset, sukuselvitykset ja pankkien tilitositteet.

Omaisuuuden luetteloinnissa painopiste siirtyy vuonna 1985 enemmän kohti rahavaroihin pankkitileillä sekä osakkeissa. Vainajien kotiirtaimistosta riittää nyt enää pelkkä kalusto maininta ja yhteissumma,

²²⁴ 1985/1, 50, 475 ja 1985/225, 350, 375, 450, 525

²²⁵ 1985/400

²²⁶ 1985/25, 75, 175, 225, 275, 300, 550

²²⁷ 1985/1, 25, 75, 225, 275, 300, 350, 525, 550

²²⁸²²⁸ 1985/50, 100, 125, 150, 175, 200, 250, 325, 375, 400, 425, 450, 475, 500

²²⁹ 1985/1, 50, 275, 350, 375, 425, 450, 475, 525 ja 1985/75, 100, 125, 150, 175, 200, 325, 400, 500, 550

²³⁰ 1985/100, 150, 200, 325, 400, 500

²³¹ 1985/50, 100, 200, 300

joka usein on melko vaatimaton koko kuolinpesän loppusummaan verrattuna. Arvometalleja mainitsee vain yhdeksän kuolinpesää, mainitut kultaesineet ovat vain sormuksia ja hopeaesineitä mainitaan enää kolmesta pesästä.²³² Omaisuus on joko käteistä rahaa tai paremminkin rahaa tilillä, vain yhdeltä vainajalta puuttuu pankkitili.²³³ Kiinteistöjä tai maata on vain viidessä pesässä ja näistä vapaa-ajan kiinteistöjä on kolme.²³⁴ Eri yhtiöiden osakkeissa on kiinni omaisuutta sen sijaan viidellä ja asunto-osakkeissa yhdeksällä.²³⁵ Puhelimet ovat jo arkipäivää, sillä puhelinosakkeita oli merkittyinä 13 kuolinpesässä.²³⁶

Varsinainen irtainomaisuus esitellään perukirjoissa lyhyesti. Huonekaluja saatetaan luetella, mutta niille annetaan yhteinen kalustoarvo. Yhdessäkään perukirjassa ei enää erotella vuode- ja pitovaatteita eikä keittiöastioita esineyksiköiksi. Erikseen mainituista tavaroista nousevat esille rannekellot seitsemällä maininnalla ja verhot viidellä maininnalla.²³⁷ Aikakautensa kuvaajana eniten mainintoja on televisioista, mukaan laskettuna sekä väri- että mustavalkotelevisiot, kahdeksalla maininnalla 23:sta.²³⁸

Kuolinpesän veloiksi merkittiin vuonna 1985 hautauskustannukset, vain yksi kuolinpesä jätti hautausvähennyksen tekemättä.²³⁹ Suurin osa tutkituista perukirjoista eritteli hautauskustannukset. Perunkirjoituksessa oli esitetty laskut muistotilaisuuden järjestämisestä, sanomalehti-

²³² 1985/1, 50, 100, 175, 200, 250, 350, 425, 550

²³³ 1985/25

²³⁴ 1985/125, 150, 300, 425, 475

²³⁵ 1985/150, 200, 350, 425, 450 ja 1985/50, 150, 200, 300, 350, 425, 450, 475, 500

²³⁶ 1985/50, 100, 200, 250, 300, 325, 350, 425, 450, 475, 500, 525, 550

²³⁷ 1985/50, 100, 125, 150, 175, 200, 250, 350, 500, 550

²³⁸ 1985/50, 100, 175, 200, 250, 325, 425, 500

²³⁹ 1985/1

ilmoitusmaksuista, puhelinkuluista ja arkun kuljetuksesta. Lähes kaikki tekivät varauksen hautakiveä varten, se puuttui vain neljästä pesästä.²⁴⁰ Poikkeuksellisempia vähennyksiä hautauskustannuksien yhteydessä olivat muutama maininta lesken suruvaatetuksesta.²⁴¹ Vainajat eivät olleet antaneet ennakoperintöä tai lahjaa ennen kuolemaansa ja asia merkintään nyt perukirjoihin ylös jo kaikkiin paitsi yhteen perukirjaan.²⁴² Kaikilla vainajilla ei tietenkään ollut puolisoa tai puoliso on saattanut kuolla jo aiemmin, mutta otannassani vainajan ja lesken omaisuus ja velat dokumentoitiin erikseen nyt jo seitsemässä perukirjassa.²⁴³

Pesänilmoittaja vakuuttaa omaisuuden luettelemisen jälkeen tiedot oikeiksi jokaisessa vuoden 1985 perukirjassa. Sanamuodot vakuutuksessa ovat taas vuosien kuluessa muuttuneet, mutta ajatus säilyy samana: ”..valaehdoisesti vakuutan, että perunkirjoitusta varten antamani tiedot ovat oikeat ja etten tahallisesti ole jättänyt mitään ilmoittamatta.”²⁴⁴ Perintöveropäätöstä varten lähes kaikki perukirjat oli *luovutettu viranomaisen* haltuun kuukauden kuluessa. Kolme perukirjaa oli myöhästynyt verottajalta kuukaudella tai kahdella.²⁴⁵ Perintöveropäätös on syntynyt kolmessa kuukaudessa, jopa vähemmässä ajassa, kahden perukirjan kohdalla päätöstä on jouduttu odottamaan neljä kuukautta.²⁴⁶ Perukirjan rekisteröinti oikeudessa näkyy vuonna 1985 viivästyneen kuukauden aikarajasta useamman perukirjan kohdalla. Oikeuden rekisteröintimaksu maksettiin pääosin vasta kahden kolmen kuukauden

²⁴⁰ 1985/1, 25, 125, 450

²⁴¹ 1985/1, 250

²⁴² 1985/50

²⁴³ 1985/1, 125, 175, 325, 350, 450, 475

²⁴⁴ 1985/350

²⁴⁵ 1985/25, 150, 300

²⁴⁶ 1985/400, 525

kuluttua perintöveropäätöksestä ja muutama asiakirja oli palautettu raastuvanoikeuteen vasta neljän ja viidenkin kuukauden päästä.²⁴⁷

²⁴⁷ 1985/375, 400, 425

7 Yhteenveto ohjaavien lakien ja perukirjojen vertailusta

Olen jakanut tutkimuksessani perukirjan rakenteen kolmeen osaan, joihin joka osioon kohdistuvat lakien ja asetusten eri vaatimukset. Asiakirjaan pitää voida uskoa virheettömänä todisteena toiminnasta. Sen tulee olla muuttamaton ja sen laatija ja laatimisajankohta on voitava todentaa. Todisteena toiminnasta kuvataan asiakirjan syntyhetkeä eli perunkirjoitusta. Sen tehtävästä on todisteena omaisuusluettelon laatiminen perintöveron määräämistä varten sekä todistusvoimaisuutta varmentamassa laatijoiden ja viranomaisten todistukset asiakirjaa viranomaiselle luovutettaessa. Seuraavassa teen yhteenvedon tämä kolmijaon avulla lakien vaikutuksesta tutkimusvuosieni perukirjoihin.

7.1 Todiste toiminnasta, perunkirjoitustoimituksen järjestäminen

Asiakirjalla tulee olla yhteys toimenpiteeseen, joka sen on tuottanut. Tässä tapauksessa perukirja kertoo perunkirjoitustoimituksesta. Vainajan identifioiminen ei sisällynyt varhaisiin lakeihin ja asetuksiin Perintökaaresta. Vuoden 1921 verolaki vaati ainoastaan merkitsemään missä vainajan viimeinen asunto ja kotipaikka olivat olleet. Kaikissa tutkituissa perukirjoissa mainitaan asuinpaikkana Jyväskylän kaupunki, tarkemman osoitteen käyttö yleistyy vuoden 1955 perukirjoissa ja muuttuu rutiiniksi vuoden 1985 perukirjoissa.

Ensimmäisenä tutkimusvuotena 1925 vainajan nimi kyllä kaikesta huolimatta kirjoitettiin perukirjoihin. Viimeisen kotipaikan lisäksi tunnistamista helpottivat merkinnät vainajan toimesta. Vainajan

ammatin merkitseminen perukirjaan tulisi näkyä lain mukaan vasta vuoden 1985 perukirjoissa, mutta ammatit ja toimet mainittiin jo aikaisempina tutkimusvuosina. Vainajien siviilisääty ja sosiaalinen asema ovat nähtävissä vuoden 1925 ja 1955 toiminimikkeistä. Toisaalta vuonna 1985 ammatteja mainittiin aiempaa harvemmin perukirjoissa. Vuoden 1965 Perintökaari-uudistuksen myötä vainajasta tuli merkitä ylös nimen ja osoitteen lisäksi myös syntymä- ja kuolinajat. Viimeisenä tutkimusvuotena 1985 jokainen vainaja onkin tarkasti tunnistettavissa joko 1960-luvulla käyttöön otetun sosiaaliturvatunnuksen muodossa tai syntymä- ja kuolinaikojen perusteella.

Perunkirjoituksen toimitusaika kolmen kuukauden kuluttua kuolemasta oli kirjattu ensimmäisen kerran varhaiseen vuoden 1734 lakiin Perintökaaresta ja se toteutuikin jokaisena tutkimusvuotena. Perunkirjoitustoimituksen paikasta säädettiin sen sijaan vasta vuoden 1965 Perintökaaressa. Tuolloin toimituksen aika ja paikka tuli merkitä ylös ja osakkaille tuli ilmoittaa hyvissä ajoin toimituksesta. Mainitaan vielä että toimitusajan tuli olla mahdollisimman hyvin osakkaita huomioiva. Vuoden 1921 Perintö- ja lahjaverolaki määräsi ottamaan mukaan perukirjan liitteeksi kirkonkirjan ote tai ote siviilirekisteristä, josta selviää ketkä olivat oikeudenomistajat. Kirkonkirjaotteet ovat mukana perukirjoissa jo vuodesta 1925. Viimeisenä tutkimusvuotena liitteeksi tulevat myös pankkien tiliotteet ja osakekirjat. Vuoden 1940 uudistettu laki vaati merkitsemään perukirjaan pesänosakkaiden nimet, toimet, kotipaikat ja osoitteet. Ensimmäisen tutkimusvuoden perukirjoissa osakkaista on nähtävillä vain nimi. Seuraavassa otannassa osakkaista kirjoitetaan ylös jo nimi ja kotipaikka tai ammatti ja viimeisenä

vuonna 1985 identifiointi on saavuttanut huippunsa kun suurimmasta osasta perukirjoja löytyy osakkaiden nimen ja osoitteen lisäksi syntymäaika tai sosiaaliturvatunnus.

Käsinkirjoitetut perukirjat katosivat nopeasti käytöstä. Kun ensimmäisenä tutkimusvuotena 1925 suurin osa perukirjoista oli käsinkirjoitettuja, myöhemminä tutkimusvuosina vastaan tulee enää muutama käsin tehty omaisuusluettelo. Valmiiden perunkirjoituslomakkeiden käyttö yleistyy tutkimusvuotena 1955 ja lomakkeiden yhä yleisempi käyttö jatkuu myös viimeisenä otantavuotena.

Uskotuiksi miehiksi sai ottaa kenet halusi, kehen kansalla oli luottamusta tai kuka oli sovelias perunkirjoitusta toimittamaan, ilmaistiin Perintökaaren asetuksessa vuonna 1911. Uskotuista miehistä kaikkein uskollisimmin luotettiin poliisiin. Vuonna 1925 poliisin kanssa perukirjoja laati asioitsija, kahtena muuna tutkimusvuotena lakimies. Samat henkilöt erikoistuivat perunkirjoitusten tekoon niin poliiseista kuin lakimiehistäkin. Vaikka tiettyä koulutusta eivät lait uskotuilta miehiltä vaatineet on lakimieskoulutuksen lisääntyminen ja perintölainsäädännön vaikeutuminen nähtävissä tavallisten asioitsijoiden pois jäämisinä laatijoiden joukosta. Perukirjoihin uskotut miehet lisäsivät valan vakuutuksen hyvin tehdystä omaisuuden arvottamisesta vuoden 1985 perukirjoihin.

7.2 Todiste tehtävästä, omaisuusluettelon laadinta

Perintöveron määrääminen tapahtuu kuolleen henkilön jäämistöstä laaditun perukirjan perusteella. Perintö- ja lahjaverolaki 1921 määrää perukirjan toimimaan kuolinpesän veroilmoituksena, mikä on siis perukirjan tehtävä. Perintökaari taas velvoittaa eloon jäänyttä miestä tai vaimoa kuoleman sattuessa kohdalle ilmoittamaan kaiken pesän omaisuuden ja arvioituttamaan tarkasti irtaimen ja kiinteän omaisuuden uskotuilla miehillä. Omaisuudesta dokumentoitiin kirjaimellisesti kaikki irtain ja kiinteä vuonna 1925, yksityiskohtaisesti ja yksikköarvo ilmoittaen. Vuonna 1955 dokumentoitiin tarkasti vielä huonekalut, mutta muutosta tapahtui muiden esineiden dokumentoinnissa. Vuode- ja pitovaatteiden eikä keittiövälineiden yksikköhintoja ei enää ilmoitettu. 30 vuotta myöhemmin huonekalut ja pienesineistö sisältyivät yhteissummaan, joksi kotien irtain arvioitiin. Vain tärkeimmät esineet, kuten televisiot ja rannekellot mainittiin. Myös arvometallit katoavat perukirjoista vähitellen lähestyttäessä viimeistä tutkimusvuotta. Arvometalleista merkittiin kahtena varhaisempana vuotena kultaesineet; sormuksia, kultakelloja ja muita koruja sekä hopea-astioita ja kuparipannuja. 1980-luvun puolivälissä vain kultasormukset merkittiin enää perukirjoihin. Perukirjaan dokumentoitavat kuolinpesän rahavarat siirtyvät vähitellen käteistä rahasta pankkeihin, niin tileillä kuin osakkeissa kiinni olevat varat lisääntyvät tutkimusvuosien edetessä.

Kuolinpesän omaisuudesta Perintö- ja lahjaverolaki 1921 hyväksyi vähennettäviksi hautauskustannukset. Hautauskustannukset ovat hyvin merkittynä veloiksi jo vuonna 1925. Muutos vähennyksissä tapahtui vähitellen. Hautauskuluihin alettiin liittää ensin hautakivivaraus vuoden

1955 perukirjoissa ja hautajaisiin liittyvien eriteltyjen laskujen määrä vain kasvoi vuonna 1985. Hautauskulujen lisäksi kuolinpesästä vähennettiin viranomaismaksuja sekä vainajan eläessä syntyneitä laskuja, kuten lääkäri- ja hoitomaksuja.

Perintö- ja lahjaverolain 1921 mukaan tuli selvittää onko vainaja antanut eläessään lahjaa tai ennakkoperintöä, joka vaikuttaisi perinnönjakoon. Vuonna 1925 ei tällaisesta ole mainintaa. 30 vuotta myöhemmin mahdollisen lahjan antaminen mainitaan jo puolessa tapauksista, vaikka vainajat eivät lahjoja olekaan antaneet. Viimeistään 1985 maininta löytyy jo lähes jokaisesta perukirjasta.

Naimisenkaari lakina määräsi avioliiton aikana hankitusta omaisuudesta, sen mukaan kaupungeissa oleva peritty tai ansaittu kiinteä omaisuus ja kaikki irtain omaisuus oli yhteistä. Puolisoiden yksityistä omaisuutta ei siis eritelty erilleen toisistaan vielä vuoden 1925 perukirjoissa. Vuoden 1930 Avioliittolaki vaati puolisoiden omaisuuden erittelyä yksityiseksi ja yhteiseksi. Vähitellen tämä ilmoitustapa lisääntyy perukirjoissa, muutamasta maininnasta vuodelta 1955 yleiseksi merkintätavaksi vuonna 1985.

7.3 Todistus laatijasta, luovutus viranomaisille

Perukirja on laadittu osana pesänilmoittajan laillista velvoitetta ja sen vastaanottaa viranomaisen tehtävänsä hoitaessaan todisteena velvoitteiden täyttämistä. Perintökaaren vaatimus siitä kuka vastaanottaa pesänhoitajana julkisia ilmoituksia, on merkitty jokaisena tutkimusvuotena tarkasti perukirjaan. Pesänilmoittajan on tehtävä

perukirjaan valallinen ilmoitus ja vahvistettava tämä allekirjoituksellaan totuuden kertomisesta. Vakuutus löytyy kaikista tutkimusvuosien perukirjoista.

Sekä Perintökaari että Perintö- ja lahjaverolaki asettavat aikarajan perukirjan luovuttamiselle viranomaisille. Lakien mukaan se on toimitettava yhden kuukauden kuluessa perintöverolautakunnan jäsenelle, vuonna 1925 perintöverolautakunta ei tosin merkitse perukirjaan saapumispäivää. Vuonna 1955 saapumispäivä merkitään ja perukirjat toimitetaan yleensä hieman myöhässä. Viimeisenä tutkimusvuotena 1985 aikataulusta pidetään kiinni ja perukirjat toimitetaan ajoissa verottajalle. Perintöverolautakunta merkitsee perukirjaan perintöveron määrän ja kuinka se maksetaan. Myös vapautus verosta merkitään. Merkinnät löytyvät jokaisesta perukirjasta, samoin leimamerkit maksetuista veroista vuoden 1925 perukirjojen etulehdeltä.

Perintökaari vaatii ottamaan vaivauskassan hoitajan kuittauksen ja se löytyykin vuoden 1925 perukirjoista, seuraavana tutkimusvuotena merkintä on muuttunut perunkirjoitusprosentiksi ja viimeisestä tutkimusaineistosta 1985 merkinnät ovat huolto- ja sosiaalilainsäädännön muutosten kadonneet jo kokonaan. Palautus oikeudelle arkistoitavaksi on tapahtunut kahden kuukauden kuluessa perintöveropäätöksestä ajallaan kahtena ensimmäisenä tutkimusvuotena, vuonna 1985 perukirjat palautuivat oikeuteen pääsääntöisesti myöhässä.

8 Omaisuuden dokumentointi kontinuumissa

Tämä tutkimus on tarkastellut mitä tietoja luonnollisen henkilön omaisuudesta on dokumentoitu omaisuusluetteloihin ja asiakirjojen luomista koskevaa tapahtumaa eli perunkirjoitusta prosessina. Samalla on selvitetty tähän prosessiin vaikuttavia tekijöitä. Perunkirjoitus on yhteiskunnan säätämien lakien ja säädösten mukaista toimintaa, jonka motiivina on laissa säädettyjen velvoitteiden täyttäminen. Lain ja sääntöjen antama ohjeistus koskee kaikkia kansalaisia sekä viranomaisia heidän tehdessään viranomaistyötään. Lähdekriittisestä näkökulmasta perukirjan tehtävä asiakirjana ja sen syntyprosessi vahvistavat asiakirjassa esiintyvien asioiden paikkansa pitävyys eli asiakirjan todistusvoimaisuuden.

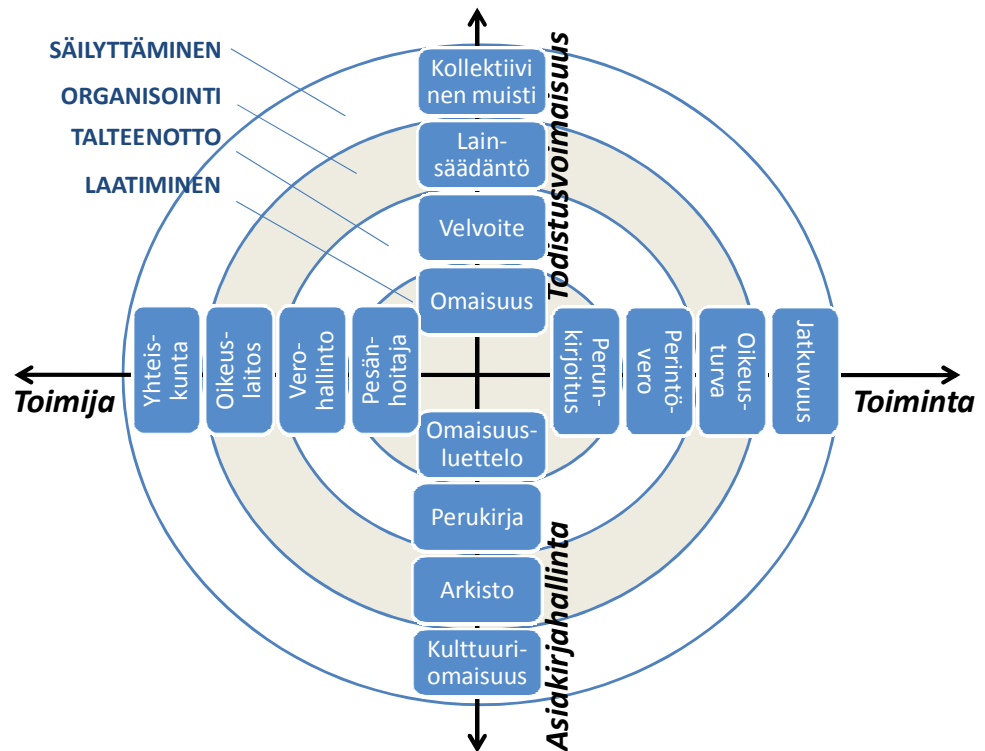
Tutkimuksessa vertailtujen kolmen eri vuoden 1925, 1955 ja 1985 omaisuusluetteloita ja omaisuuden dokumentointia tarkastelemalla sekä niiden taustalla olevien lakien ja säädösten perusteella voidaan todeta, että perukirjoissa on tapahtunut vuosien myötä muutosta. Alussa lähdin liikkeelle omista työn kautta tulleista olettamuksista perukirjoissa tapahtuneista muutoksista, sillä käsitellessäni työssäni veroviranomaisen hallussa olevia perukirjoja, huomasin omaisuusluetteloiden varallisuusinformaation muuttuvan 1950-luvulta alkaen. Tämän työn tekeminen vahvisti noita alkuoletuksiani.

Tutkimuksen viitekehyksen, kontinuumimallin, sisäkkäisten ulottuvuuksien ja akselien yhdistelmässä luodaan asiakirjahallinnan tehtäviä koordinoivia ja määritteleviä ominaisuuksia. Kontinuumimallin avulla voidaan asiakirjahallinnon suunnittelussa löytää millaisia

asiakirjoja, järjestelmiä ja sääntöjä organisaatio tarvitsee asiakirjahallinnan tueksi sekä miten kauan asiakirjoja tulisi säilyttää.

Neljälle kontinuumimallin ulottuvuuskehälle muodostuvat asiakirjahallinnon tehtävät: *laatiminen, talteenotto, organisointi* ja *säilyttäminen*. Peilasin omaisuuden dokumentointia ja perunkirjoitusprosessia kontinuumiteorian kautta, jossa mallin avulla selvitin luonnollisen henkilön omaisuutta koskevan omaisuusluettelon tuottamista. Henkilön omaisuutta koskeva dokumentti on laadittu perukirja. Se otetaan talteen asiakirjana ja tarkastetaan veroviranomaisten toimesta perintöveron maksamista varten. Perukirjojen organisointiin määräävät viranomaisen asiakirjoja koskeva lainsäädäntö ja osakkaiden oikeusturvan takaaminen. Pysyvästi säilyttämiseen yhteisenä kansallisena kulttuuriomaisuutena ohjaa yhteiskunta valtion lakien ja ohjeiden mukaan.

Asiakirjahallinnon tehtävöulottuvuuksien päälle sijoitetaan akseleiksi arkistotieteen keskeiset teemat: *toimintakonteksti, asiakirjojen tekijä eli toimija, asiakirjahallinta* ja *todistusvoimaisuus*. Näin saadaan kuusitoista omaisuusluettelon laadintaprosessia ja siitä syntyneitä asiakirjoja koordinoivaa ja määrittävää ominaisuutta. Olen sijoittanut esille tulleet 16. koordinaattia Frank Upwardin alkuperäisen kontinuumimallin mukaiseen kaavioon, jota käyn seuraavassa tarkemmin läpi akseleittain myötöpäivään.

Kuva 4 Perunkirjoitusprosessi kontinuumissa. Teija Mäkinen 2010. Pohjana Frank Upwardin Kontinuumimalli.

Ensimmäisenä *asiakirjahallinta*-pysty akseli näyttää dokumentin kehittymisen asiakirjaksi ja osaksi asiakirjahallintoa. Akselin sisältä ulospäin mentäessä löytyvät:

1. Henkilön omaisuudesta laadittu *omaisuusluettelo*, joka on teon tai toiminnan tuote eli dokumentti. Tällä dokumentilla on selvä sisältö ja rakenne sekä laatimiskontekstina perunkirjoitustapahtuma, mutta sitä ei vielä ole annettu tiedoksi tai julkaistu.
2. Omaisuusluettelon sisältämän tiedon muuttua asiakirjaksi sen tuottaminen osana henkilön laillisia velvoitteita sekä talteen ottaminen tarvittavana tietovarantona. Omaisuusluettelo annetaan nyt julki *perukirjana*.

3. Perukirjat liitetään lain vaatimuksesta arkistonmuodostajan *arkistoon*, joka määrittellään organisaation tai yksilön pitkäaikaisesti säilytettäväksi määritettyjen asiakirjojen kokonaisuudeksi. Perukirjat organisoidaan kyseisen raastuvanoikeuden arkistossa käytössä olevaan arkistojärjestykseen ja luetteloidaan arkistoluetteloon.
4. Arkistoon liittämisen jälkeen asiakirja säilytetään osana raastuvanoikeuksien muistielementtiä kertoen organisaation toiminnasta. Oikeuslaitoksen ja verohallinnon alaiset arkistot kuuluvat *kulttuuriomaisuutena* kansalliseen arkistoinstituutioon, sitä koskevaan ohjaukseen ja keskusteluun.

Toimija-vaaka-akselissa pääsemme lähelle arkistotieteen kahta pääteemaa. Akseli kuvaa asiakirjan provenienssia ja arkiston muodostumiseen vaikuttavia auktoriteetteja ja vastuita. Tässä akselissa perukirjan kirjoittaja liitetään oikeuslaitoksen ja Verohallinnon vallanpidon kautta yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen.

5. Perukirjan laadintaan vaikuttaa tekijänä *pesänhoitaja*, joka pesän ilmoittajana ja hallinnoijana kantaa vastuun tietojen oikeellisuudesta. Perunkirjoituksen voi toimittaa lähiomainen tai tehtävään voidaan palkata apua oikeudellisia palveluja tarjoavasta yrityksestä. Oli uskottu mies asiantuntija tai ei, tulee tehtävään uskottujen täyttää lailliset velvoitteet toimituksen suorittamisesta.
6. *Verohallinnon* vastuulla on yksikkönä vastaanottaa perukirja ja laskea perintöveron määrä omaisuusluettelossa ilmoitettujen tietojen perusteella.

7. *Oikeuslaitos* ohjaa perukirjojen organisointia arkistokokonaisuudeksi. Organisaatioita sitovat tähän tehtävään viranomaistoimintaa koskeva lainsäädäntö.
8. Perunkirjoitus koskee kaikkia meitä kansalaisia. Säilytettäessä pysyvästi perukirjat yhdistävät meidät *yhteiskunnalliseen* kokonaisuuteen.

Todistusvoimaisuus-pystyakselin avulla kuvataan dokumentin arvoa sen eri ulottuvuuksissa. Asiakirjan merkitystä tarkastellaan toiminnasta syntyneinä jälkinä, asiakirjoja todisteina, organisaation muistielementtinä ja osana kollektiivista muistia.

9. Perunkirjoituksessa täytetään vaatimus vainajan varallisuusinformaation antamisesta. Perukirjan laadinta tuottaa toiminnallaan jäljen yksityisen henkilön *omaisuudesta*.
10. *Velvoite* perunkirjoituksen toimittamisesta todistetaan päiväämällä ja allekirjoittamalla perukirja, toimittamalla tarvittavat liitteet (tositteet, virkatodistukset) ja luovuttamalla asiakirja viranomaisille annettujen ohjeiden mukaisesti.
11. Todennettavuutta tukevat lait ja ohjeet, jotka koskevat omaisuuden luettelointia, todistamista, luovuttamista ja säilyttämistä, organisoidaan *lainsäädännön* kautta.
12. Asiakirjatodisteet toimivat laajemmin *kollektiivisena muistina*. Lainsäädännön ja ohjeistuksen suunnitteluun vaikuttavat organisaatioiden omien tarpeiden lisäksi toiminnalliset, sosiaaliset sekä kansalliset ja kansainväliset kulttuurilliset tarpeet.

Toiminta-vaaka-akselin näkökulmasta voidaan jaotella dokumentointiin liittyviä tarkoituksia toimenpiteen, tehtävän, toiminnon ja jatkuvuuden kautta.

13. *Perunkirjoitus* toimenpiteenä tuottaa jäljen toiminnasta silloin kun luonnollisen henkilön omaisuudesta laaditaan luettelo.
14. *Perunkirjoituksen* tehtävänä on ottaa talteen henkilön varallisuusinformaatio *perintöveron* määrittämiseksi. Tehtävä lisää dokumentin arvoa.
15. Toiminto joka ohjaa oikeuslaitosta organisoimaan omaisuuden dokumentointia lakien ja asetusten avulla, on osakkaiden *oikeusturvan* takaaminen.
16. Laajemmasta yhteiskunnallisesta perspektiivistä katsottuna *perunkirjoituksen jatkuvuus* säilyttää asiakirjat huolehdittaessa asianosaisten oikeusturvasta.

Kontinuumimalli antaa edellä kuvatulla tavalla kokonaiskuvan omaisuuden dokumentointiprosessista. Asiakirjahallintoa ohjaavista tehtävälottuvuuksista sisimmällä pesänhoitaja *laatii* *perunkirjoituksessa* omaisuusluettelon, joka jättää jäljen omaisuudesta. Vanhastaan tärkein omaisuus perukirjoissa oli maaomaisuus. Tutkituissa perukirjoissa myös kiinteistöt olivat omaisuutena tärkeässä osassa. Omaisuuden luonne muuttui viimeistä tutkimusvuotta kohti tavaraan keskittyvästä taloudenpidosta rahatalouteen. Sitä mukaa kun tavaroiden määrä kodin irtaimistossa kasvoi, sen arvottaminen perukirjoihin väheni. Sen sijaan pankkitileille ja osakkeisiin sidottu omaisuuden määrä perukirjoissa kasvoi. Omaisuuden dokumentoinnissa oli nähtävillä selvä muutos yksityiskohtaisesta esine-yksikköhinta dokumentoinnista kohti kalusto-

yhteissumma merkintää. Tämä muutos alkoi näkyä jo toisen tutkimusvuoden 1955 tuloksissa. Samoin näkyi muutos käsinkirjoitettujen perukirjojen nopeassa katoamisessa konekirjoitettujen perukirjojen ja valmiiden perukirjalomakkeiden yleistymisen myötä. Omaisuuden dokumentoinnin muutos vaikuttaa merkittävästi perukirjojen käyttömahdollisuuksiin tutkimuksen lähteinä. Perinteiset yksityiskohtaiset esine- tai asustetutkimukset eivät ole enää mahdollisia irtaimen omaisuuden luetteloinnin puuttuessa.

Talteenoton ulottuvuudella pesänhoitaja luovuttaa perukirjan osana laillisia velvoitteitaan ja veroviranomainen vastaanottaa perukirjan osana laillista tehtäväänsä perintöveron määrittämiseksi. Yhteiskunnallisessa keskustelussa usein nousee puheeksi perintöveron poisto. En ota kantaa perintöverotuksen merkitykseen kansantaloudessa mutta uskallan olettaa että perukirjoja tulee yhä laatia mahdollisen veron poiston jälkeenkin. Pesän osakkaiden oikeusturva ja perityn omaisuuden jakaminen ovat yhä tärkeimpiä perukirjan tehtävistä.

Seuraavalla ulottuvuudella lainsäädäntö *organisoi* oikeuslaitosta arkistoimaan perukirjat osana pesän osakkaiden oikeusturvan takaamista. Vanha perusta on yhä vuoden 1734 laki. Muutos laissa on tapahtunut kohti yksityiskohtaisempia asetuksia ja sanamuotoja, koska monimutkaisempi yhteiskunta vaatii yksityiskohtaisempia lakeja. Väestömäärän lisääntyessä henkilöiden identifioiminen tarkasti on suurimpia lakimuutoksia, jonka seuraukset huomataan viimeisen tutkimusvuoden 1985 tuloksista. Perukirjojen merkintöjen mukainen kiertokulku läpi eri viranomaisten oli jokaisella vuodella täydellinen.

Yhteiskunnallinen jatkuvuus asiakirjoissa varmistuu ulommaisella ulottuvuudella, kun perukirjojen sisältämä kulttuuriomaisuus *säilytetään* osana kollektiivista muistia. Tutkimukseni laittoi alun perin liikkeelle työn lomassa syntynyt pohdinta virallisten asiakirjojen jättämästä jäljestä, jonka jälkipolvet löytävät. Tietotekniikan kehitys on mahdollistanut monenlaisten viranomaisrekistereiden, tietokantojen ja yhteiskunnallisten mittareiden laatimisen. Tämän päivän kansalaisesta jää merkintöjä jälkipolville myös muiden kuin viranomaisten rekistereihin, kuten kauppojen ja yhteisöjen luetteloihin. Viranomainen on velvoitettu säilyttämään pysyvästi osan arkistoimastaan tietomassasta, mm. syntymäpäiväotannon (8/18/28) perusteella. Kokonaisuutena otantoihin perustuvat tietovarannot eivät kuitenkaan kerro tietoja meistä kaikista. Perukirjoista voi löytyä yksilöityä tietoa tutkimukseen yksilöistä, ei massasta. Itse näkisin perukirjan tutkimuksellisen arvon, jäljen jälkipolville, tänä päivänä jakautuvan ääripäihin. Se on tärkeä yksilölle, menneisyyttään etsivälle ja tutkivalle, sekä kollektiivisena muistina kertomassa meistä yhteiskuntana.

Tutkimusta tehtäessä tutkija joutuu tekemään rajauksia tutkittavan aihealueen pitämiseksi hallinnassa. Aiheen rajaaminen on ollut valintojen tekemistä, päämääränä olen pitänyt selkeän kokonaisuuden luomista aiheesta. Aiheita lisätutkimukseen löytyisi tämänkin työn aihepiiristä. Kiinnostavia selvitysaiheita olisivat perunkirjoituksia tehneiden maallikkoasiatuntijoiden taustojen tarkempi tutkiminen sekä palautumattomien perukirjojen syiden tutkiminen. Perukirjojen viranomaiskäsitelyssä on tapahtunut muutoksia viimeisen

tutkimusvuoden 1985 jälkeen. Verohallinto on tällä hetkellä perukirjojen ainoa vastaanottaja ja säilyttäjä, siksi asiakirjahallinnan näkökulmasta omaisuuden dokumentoinnin prosessikuvaus nykypäivän lakimiehen, pesänilmoittajan ja vaikkapa perintöverottajan näkökulmasta voisi olla mielenkiintoinen.

Tutkimuksen aiheen määrittelyä rajasivat kahden erilaisen tieteen yhdistäminen sekä teorian etsiminen arkistotieteen puolelta, jotta tutkimus olisi myös arkistonhoitajan tutkintona hyväksyttävissä. Etnologian ja arkistotieteen yhdistäminen tässä tutkimuksessa tuottaa perustietoa omaisuuden dokumentoinnista yhteiskunnan velvoitteita täytettäessä. Toivoakseni se muistuttaa perinteisen lähdeaineiston olemassa olosta tämän päivän tutkimuskentässä.

9 Lähteet

Painamattomat lähteet:

Jyväskylän raastuvanoikeuden arkisto (JyMA), Jyväskylä

E Saapuneet asiakirjat Ec 7: Perukirjat 1921–1927

E Saapuneet asiakirjat Ec 16: Perukirjat 1955

E Saapuneet asiakirjat Ec 94-100: Perukirjat 1985

Painetut lähteet:

Aarnio, Aulis 1991. *Perimysjärjestelyt maanomistusolojen kannalta.*

Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet – sukuvallasta moderniin oikeuteen. Toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus Oy: Helsinki.

Aarnio, Aulis & Kangas, Urpo & Puronen, Pertti 2000. *Perunkirjoitusopas.*

Kauppakaari Oyj: Helsinki. 6.painos.

Alasuutari, Pertti 1999. *Laadullinen tutkimus.*

Osuuskunta Vastapaino: Tampere. 3.painos.

Anttila, Veikko 1974. *Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenaikaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella.*

Kirjayhtymä: Helsinki.

Arkistolaki (831/1994).

[<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831>], viitattu 28.2.2010.

Asetuskokoelma 1912. *Venäjän, Suomen ja Ruotsinkielinen Suomen suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma vuodelta 1911*. Nro 35/1911. Keisarillinen senaatti: Helsinki.

Davies, Charlotte Aull 2008. *Reflexive Ethnography. A guide to researching selves and others*. Routledge: Lontoo. 2. painos.

Eskola, Juha & Suonranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Osuuskunta Vastapaino: Tampere. 2. painos.

Henttonen, Pekka 2004. *Arkistotiede suomalaisessa kontekstissa – terminologisia ja käsitteellisiä ongelmia: evidence, accountability, continuum ja capture*. Arkistoyhdistyksen julkaisuja 9. Arkistoyhdistys: Helsinki.

[http://www.uta.fi/~pekka.henttonen/pub/arkistotiede_suomalaisessa_kontekstissa_arkisto9.pdf], viitattu 25.5.2010.

Henttonen, Pekka 2009. *Asiakirjahallinta ja innovaatiot*. Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median laitoksella asiakirjahallinnan parissa työskentelevien Asiakirjahallinnan reunamerkintöjä-verkkosivusto.

[<http://reunamerkintoja.wordpress.com/2009/07/08/asiakirjahallinta-ja-innovaatiot/>], viitattu 27.5.2010.

Jokipii, Mauno 1985. *Kansatieteen historialliset lähteet*. Teoksessa Teoriaa, aihepiirejä ja näkökulmia kansatieteellisessä tutkimuksessa. Toim. Jukka Pennanen, Leena Sammallahti, Helena Haapalainen-Tiainen. Ethnos-julkaisu 1. Ethnos ry.: Helsinki.

Kokko, Marja 2007. *Jyväskylän kaupungin historia 1965–2007*. Jyväskylän kaupunki: Jyväskylä.

Kuusanmäki, Jussi 1962. *Jyväskylän raastuvanoikeus ja maistraatti 100 vuotta 1962–1962*. Jyväskylän kaupunki: Jyväskylä.

Lakikirja 1927. *Sisältävä Suomen tasavallassa voimassa olevat osat 1734 vuoden Ruotsin valtakunnan lakia sekä liitteenä myöhemmin julkaistuja lakeja ja asetuksia*. Toim. Bruno A. Sundström, Lauri Ailio. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki.

Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta (1346/1999).
[<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19991346>], viitattu 28.2.2010.

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999).
[<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>], viitattu 28.2.2010.

Lappalainen, Jussi T. 1999. *Verotushistoriaa 1*. Toim. Jussi T. Lappalainen. Turun yliopiston historianlaitoksen julkaisuja 51. Turun yliopisto: Turku.

Laurikkala, Saini 1951. *Perukirjanlaatijoista Varsinais-Suomen maaseudulla 1700-luvulla*. Turun historiallinen arkisto XI. Turun historiallinen yhdistys: Turku.

Lehtinen, Ildikó & Sihvo, Pirkko 2005. *Rahwaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin*. Museovirasto: Helsinki. 3. painos.

Litmala, Marjukka 2004. *OIKEUSLOTO 2004, Katsaus oikeudellisten instituutioiden toimintaan ja oikeuden saatavuuteen*. Toim. Marjukka Litmala. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 210. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos: Helsinki.
[<http://www.optula.om.fi/uploads/5aghp94mncszq.pdf>], viitattu 21.9.2010.

Louhivuori, Oskari 1915. *Kunnallinen köyhäinhoitorasitus Suomen suurimmissa kaupungeissa ennen nykyistä kunnanhallitusta*. Helsinki.

Lybeck, Jari 2006. *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti. Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Jari Lybeck et al. Arkistolaitoksen toimituksia 2. Arkistolaitos: Helsinki. Versio 1.0.
[<http://www.arkisto.fi/fi/palvelut/koulutukset/tutkintopalvelut/arkistot-yhteiskunnan-toimiva-muisti--oppikirja/>], viitattu 8.6.2010.

Markkanen, Erkki 1988. *Perukirja tutkimuslähteenä*. Studia historica Jyväskyläensia 37. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

Markkanen, Erkki & Nygård, Toivo & Rantatupa, Heikki 1976. *Opas Suomen historian lähteistöön*. Kustannusosakeyhtiö Otava: Helsinki

McKemmish, Sue 1997. *Yesterday, Today and Tomorrow: A Continuum of Responsibility*. Julkaistu Australian asiakirjahallinnon yhdistyksen 14. kansallisessa tapaamisessa 15.–17.9.1997. RMAA:Perth.
[<http://www.infotech.monash.edu.au/research/groups/rcrg/publications/recordscontinuum-smckp2.html>], viitattu 16.10.2010.

Maistraatin www-sivut. *Perukirjan osakastietojen vahvistaminen*.
[http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/perukirjan_osakastietojen_vahvistaminen/], viitattu 11.10.2010.

Nieminen, Mauri 1999. *Väestötilastoja 250 vuotta, katsaus väestötilaston historiaan*. Tilastokeskus: Vantaa.

Norri, Matti 2005. *Perintö ja testamentti. Käytännön käsikirja*. Talentum: Helsinki.

Oikeuslaitos www-sivut. *Käräjäoikeuksien toimialueet muuttuvat*.
[<http://www.oikeus.fi/48725.htm>], viitattu 28.6.2010.

Perintökaari (40/1965).

[<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1965/19650040>], viitattu 20.3.2010.

Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940).

[<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1940/19400378>], viitattu 20.3.2010.

Pylkkänen, Anu 1991. *Avioliiton historiaa*. Teoksessa Suomen oikeushistorian pääpiirteet – sukuvallasta moderniin oikeuteen. Toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus Oy: Helsinki.

Pylkkänen, Riitta 1956. *Renessanssin puku Suomessa 1550-1620*.

WSOY:Porvoo.

Renvall, Pentti 1947. *Historiantutkimuksen työmenetelmät*. WSOY:

Porvoo.

Renvall, Pentti 1965. *Nykyajan historiantutkimus*. WSOY: Porvoo.

2.painos.

Ruotzin Waldacunnan Laki, 1984. *Hywäxi luettu ja watan otettu Herrain Päivillä Wuonna 1734. Pränttijñ annettu Georg Saloniuxelda/Cuning.*

Howrätin Actuariuxelda omalla culutuxella Wuonna 1759. WSOY:

Porvoo.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola, Jari 2007. *Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Ikkunoita tutkimusmetodeihin I Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. Toim. Juhani Aaltola, Raine Valli. Ps-kustannus: Jyväskylä. 2.painos.

Suojanen, Päivikki 2001. *Esine ja esineistäminen uskontotieteessä ja folkloristiikassa*. Teoksessa Pandoran lipas. Virvatulia esineiden maailmasta. Toim. Ilmari Vesterinen, Bo Lönnqvist. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.

Suomalainen lakiteos 1899. *Ruotsin valtakunnan laki, hyväksytty ja noudatettavaksi otettu Valtiopäivillä v.1734. Ynnä ne lisäykset, muutokset ja lisäykset, jotka ovat voimassa Suomen Suuriruhtinasmaassa*. SKS: Helsinki. 3.painos.

Suomen Laki I, 1983. Toim. Erkki Ailio, Lasse Nikkarinen. Suomen lakimiesliitto: Helsinki.

T-AHAP – *Tieto- ja asiakirjahallinnan perusteet*. Tampereen yliopisto, informaatiotieteen laitos. [<http://www.info.uta.fi/kurssit/tahap/>], viitattu 28.2.2010.

Tilastokeskus StatFin-tilastotietokanta.
[http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/databasetree_fi.asp], viitattu 10.6.2010.

Tommila, Päiviö 1970. *Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965. Osa 2.*
Gummerus: Jyväskylä.

Tommila, Päiviö 1972. *Jyväskylän kaupungin historia 1837–1965. Osa 1.*
Gummerus: Jyväskylä.

Valtonen, Marjo Rita 2005. *Tapaustutkimus poliisin esitutkinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnon näkökulma.* Arkistoyhdistyksen julkaisuja 10. Arkistoyhdistys: Helsinki.

Van Aerschot, Paul 1996. *Köyhät ja laki. Toimeentulotukilainsäädännön kehitys oikeudellistumisprosessien valossa.* Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 210. Suomalainen lakimiesyhdistys: Helsinki.